

Katowice, dn. 26.08.2024 r.

Dr Mariola Paruzel-Czachura, prof. UŚ
Instytut Psychologii Uniwersytetu Śląskiego
Wydział Nauk Społecznych
ul. Grażyńskiego 53
40-126 Katowice

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Mariola Paruzel-Czachura

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

▪ Stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk humanistycznych (2012)

Tytuł rozprawy: „Filozoficzne podstawy psychoterapii Gestalt”

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Kiepas

Uniwersytet Śląski

Praca z wyróżnieniem

▪ Tytuł zawodowy magistra psychologii (2010)

Tytuł pracy: „Odniesiony sukces, poziom merkantylizmu psychicznego a poczucie jakości życia u przedsiębiorców, pracowników firm prywatnych oraz pracowników firm państwowych”

Promotor: dr hab. Małgorzata Górnik-Durose, prof. UŚ

Ocena celująca za całość studiów

▪ Tytuł zawodowy magistra filozofii (2009)

Tytuł pracy: „Homo narrans”

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Kiepas

Ocena celująca za całość studiów

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

- Profesor uczelni (grudzień 2022 – obecnie), Uniwersytet Śląski, Instytut Psychologii, Katowice
- Post-doc (październik 2022 – obecnie), University of Pennsylvania, Perelman School of Medicine, Penn Center for Neuroaesthetics, Filadelfia, USA

- Post-doc (2022), Complutense University of Madrid, Psychology Department, Madryt, Hiszpania
- Adiunkt (2013-2022), Uniwersytet Śląski, Instytut Psychologii, Katowice
- Asystent (2010-2013), Uniwersytet Śląski, Instytut Psychologii, Katowice

4. **Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.**

Za swoje najważniejsze osiągnięcie naukowe uważam **przeprowadzenie serii badań nad plastycznością poglądów moralnych („Między Społeczeństwem a Jednostką: Czynniki Kształtujące Poglądy Moralne”)**. W kilkunastu badaniach analizowałam możliwość zmiany sądów i decyzji moralnych na różne sposoby oraz kluczowe różnice indywidualne, które mogą pomóc zrozumieć złożoność ludzkiej moralności. Moje badania koncentrowały się na różnorodnych czynnikach mogących wpływać na decyzje i sądy moralne. Badałam następujące czynniki:

1. **Badania eksperymentalne:** alkohol; medytacja, uważność i współczucie; podejmowanie decyzji w języku obcym; dostarczanie dodatkowych informacji badanym przed podjęciem decyzji; presja grupy (konformizm moralny).

2. **Badania korelacyjne:** cechy osobowości; wiek; moralne fundamenty i religijność; przebywanie w więzieniu za popełnienie przestępstwa.

Podział ten odpowiada metodologii moich badań: w pierwszej części manipulowałam zmiennymi (np. podawałam alkohol), w drugiej części prowadziłam badania ankietowe, mierząc różnorodne cechy badanego i badając związki między zmiennymi.

Moje badania zaowocowały nową wiedzą dotyczącą plastyczności moralności oraz wprowadzeniem szerokiej definicji moralności (opublikowanej w *Psychological Inquiry*; Paruzel-Czachura, 2023). W mojej pracy ważna jest pre-rejestracja badań, dbałość o odpowiednią wielkość próby poprzez analizy mocy oraz tzw. otwarta nauka (tj. staram się publikować moje bazy danych i narzędzia w Open Science Framework, OSF). Ponadto, wykorzystywałam różnorodne narzędzia i metody (także w ramach jednego badania), co pozwoliło mi na dokładniejsze wyjaśnienie działania ludzkiej moralności oraz jej odcieni. W

dalszej części najpierw wyjaśnię, jak można rozumieć moralność, następnie opiszę kluczowe koncepcje będące podstawą moich badań (użyteczność, fundamenty moralne i moralna samoocena), a na koniec przedstawię swoje badania, ukazując ich spójność oraz istotny wkład w psychologię. Chcę podkreślić, iż wszystkie badania prowadziłam w zespołach, ale opiszę je w pierwszej osobie, gdyż byłam pomysłodawcą, kierownikiem projektów oraz pierwszym autorem publikacji (oprócz jednej z nich). Poszczególne wkłady autorów znajduje się w wykazie osiągnięć.

Moralność z Perspektywy Psychologicznej

Paruzel-Czachura, M. (2023). What is morality? Narrow and broad definition. *Psychological Inquiry*, 34(2), 91–95.

<https://doi.org/10.1080/1047840X.2023.2248855>

Choć moralność była badana w różnych obszarach psychologii, przez wiele lat nie istniała wyodrębniona „psychologia moralności”. Dopiero później zaczęto ją nazywać i traktować jako osobną część psychologii (Doris, 2010). Na przykład, psychologowie pracy i organizacji badali nieetyczne zachowania pracowników (Hollinger & Clark, 1983), a psychologowie rozwoju dziecięcego badali rozumienie sprawiedliwości u dzieci (Kohlberg, 1963). Psychologia moralności jest dziś jednym z najszybciej rozwijających się działów psychologii (Doris, 2010; Ellemers et al., 2019; Gray & Graham, 2018). Jednak definicja moralności rzadko bywała przedmiotem dyskusji wśród psychologów. Niektórzy badacze uważają, że zdefiniowanie moralności jest niemożliwe (Green, 2007; Stich, 2018; Wynn & Bloom, 2014), podczas gdy inni sugerują, że powinniśmy zadawać bardziej szczegółowe pytania, aby osiągnąć postęp naukowy (Sinnott-Armstrong, 2018). Cały numer *Psychological Inquiry* z 2023 roku był próbą zdefiniowania moralności z perspektywy psychologicznej. W pierwszym tekście Dahl (2023) przedstawił swoją definicję, którą rozwijano i krytykowano w kolejnych artykułach. W jednym z nich zaproponowałam własną, szerszą definicję moralności.

Moim zdaniem moralność można rozumieć na dwa sposoby: wąską i szeroką. *Wąska* definicja, zmodyfikowana przeze mnie z propozycji Dahla (2023), mówi, że moralność to obowiązkowa troska o dobro, prawa, uczciwość lub sprawiedliwość, oraz działania, sądy i emocje z tego wynikające (Paruzel-Czachura, 2023). *Szeroka* definicja wyjaśnia, że moralność to wszystko, co osoba lub zwierzę robi, myśli lub czuje w kontekście domeny moralnej, która jest subiektywnie definiowana przez jednostkę. Wąska definicja opiera się na klasycznych poglądach psychologów moralności (Gilligan, 1982; Kohlberg, 1963), ale rozszerza je o

znaczenie emocji, jak np. poczucia winy (Cohen et al., 2012). Podkreśla także troskę o samego siebie (Cheang et al., 2019). Szeroka definicja uwzględnia moralność zwierząt (Amiot & Bastian, 2015) i relatywizm kulturowy, co oznacza, że moralność może dotyczyć wszystkiego, co jest subiektywnie postrzegane jako moralne przez jednostkę (Gert & Gert, 2020). Możliwe bowiem jest, że w pewnych kulturach wylanie mleka na podłogę będzie widziane jako coś złego. To podejście uwzględnia różnorodność systemów wartości różnych kultur (Graham et al., 2018). **Tak więc moralność obejmuje to, co ludzie robią (zachowania), myślą (poglądy) i czują (emocje) w kontekście domeny moralnej, czyli ich subiektywnie postrzeganego dobra i zła.** W mojej serii badań skoncentrowałam się na badaniu **poglądów moralnych**, czyli tego, co ludzie myślą o kwestiach moralnych. Nie mierzyłam emocji ani zachowań, ale pytałam ludzi o ich przekonania oraz prosiłam o podejmowanie decyzji i wyrażanie sądów moralnych. Teraz przedstawię koncepcje, których poznanie jest kluczowe by zrozumieć wyniki moich badań: utylityzm, moralne fundamenty, oraz samoocenę moralną.

Utylityzm

Dylemat Wagonika

Mowa tu o słynnej „trolleyology” (od angielskiego słowa „trolley” – wagonik), linii badań psychologicznych dotyczących tego, kiedy ludzie uznają, że dopuszczalne jest zabicie jednej osoby, aby uratować większą liczbę przed pędzącym wagonikiem. Badania te zapoczątkowały filozofki: Foot (1967), która opisała klasyczny dylemat wagonika, oraz Thomson (1976), która opracowała jego modyfikację z kładką. Dylemat wagonika mierzy poglądy utylitarne, podkreślając napięcie między dwiema etykami: deontologią i konsekwencjalizmem (Foot, 1967; Thomson, 1976). Deontologia zakłada, że osądy moralne powinny opierać się na prawach i obowiązkach (Kant, 1916). Deontolog nie zepchnie mężczyzny z mostu, bo nie krzywdzi innych. Utylityzm natomiast, jako rodzaj konsekwencjalizmu, zakłada, że powinniśmy kierować się efektami dla większego dobra (Mill, 1863). Utylitysta zepchnie jedną osobę, aby uratować pięć. Istotną wadą dylematów wagonika jest to, że łączą one utylitarne sądy z działaniem, a deontologiczne z bezczynnością, co może zakłócać pomiar tendencji moralnych (Conway & Gawronski, 2013; Crone & Laham, 2017). Między innymi z tego powodu opracowano nowy sposób pomiaru utylityzmu: model *CNI* moralnego podejmowania decyzji, który wykorzystałam w swoich badaniach (Gawronski et al., 2017; Körner et al., 2020).

Model CNI

Mierzy on trzy aspekty decyzji moralnych: (a) wrażliwość na konsekwencje, (b) wrażliwość na normy moralne, i (c) preferencję bezczynności w porównaniu z działaniem.

Parametr *C* (*consequences*) odnosi się do uwzględniania konsekwencji decyzji moralnych, parametr *N* (*norms*) do znaczenia norm moralnych, a parametr *I* (*inaction*) do skłonności do bezczynności w sytuacjach moralnych. Model pozwala oszacować prawdopodobieństwo, że odpowiedzi na dylematy wynikają z wrażliwości na konsekwencje, normy moralne lub preferencji bezczynności. Przy użyciu CNI wykazano, że z wcześniejszych badań prawdopodobnie wyciągano błędne wnioski z powodu ograniczeń miary jaką jest dylemat wagonika. Na przykład, badania cech psychopatycznych wykazały, że osoby o wysokim natężeniu cech psychopatycznych nie są bardziej utylitarystyczne, ale raczej wykazują (a) mniejszą wrażliwość na konsekwencje, (b) mniejszą wrażliwość na normy moralne i (c) mniejszą skłonność do bezczynności w porównaniu do osób o niskim natężeniu cech psychopatycznych (Luke et al., 2022). Konieczne zatem są replikacje starych badań z użyciem tego modelu.

Pozytywny i Negatywny Utylitaryzm

Tzw. pro-ofiarne sądy, które są podstawą tradycyjnego podejścia i modelu CNI, nie w pełni oddają to, czym jest utylitaryzm. Dwuwymiarowy model psychologii utylitarystycznej (Everett & Kahane, 2020; Kahane et al., 2018) uzupełnia ten obraz, wskazując na dwa odrębne wymiary utylitarystyki, które mierzy Oxfordzka Skala Utylitarystyki (*Oxford Utilitarianism Scale*). Instrumentalna krzywda (*instrumental harm*), negatywna strona utylitarystyki, obejmuje gotowość do wyrządzenia szkody w celu osiągnięcia większego dobra. Bezstronna dobroczynność (*impartial beneficence*), pozytywna strona, mierzy gotowość do pomagania jak największej liczbie osób, nawet kosztem samego siebie. Tradycyjne podejście i model CNI pozwalają mierzyć utylitarystykę na podstawie odpowiedzi w dylematach moralnych, podczas gdy dwuwymiarowy model pozwala ocenić ogólne poglądy moralne. Te dwa wymiary wykazują różne korelacje z miarami indywidualnych różnic (Kahane et al., 2018), reagują inaczej na manipulacje primingiem (Capraro et al., 2019) i mają różne konsekwencje dla percepcji społecznej (Everett et al., 2016, 2018). Chociaż poparcie dla poświęcenia jednej ofiary w dylematach wagonika koreluje z instrumentalną krzywdą, nie jest ono związane z bezstronną dobroczynnością (Kahane et al., 2018).

Warto dodać, że wszystkie narzędzia do pomiaru utylitarystyki przetłumaczyłam na język polski metodą *translation-back-translation* i są one dostępne na OSF w linku z mojego artykułu (PSPB, Paruzel-Czachura et al., 2023). Zastosowałam typowe kroki tłumaczeniowe, zalecane przez *Psychological Science Accelerator*, którego jestem członkiem.

Fundamenty Moralne

Teoria fundamentów moralnych (Graham et al., 2009, 2013; Haidt, 2001) pomaga wyjaśnić, dlaczego przekonania moralne różnią się między kulturami, a jednocześnie wykazują podobieństwa. Pierwotnie zakładała, że ludzie różnią się w ocenie pięciu fundamentów moralnych: troski (*care*), sprawiedliwości (*fairness*), lojalności (*loyalty*), autorytetu (*authority*) i czystości/świętości (*purity*). Troska dotyczy empatii i unikania krzywdy, sprawiedliwość obejmuje wrażliwość na równość i prawa, lojalność odnosi się do solidarności z grupą, autorytet dotyczy hierarchii i szacunku do władzy, a czystość obejmuje obrzydzenie do niemoralnych zachowań i troskę o świętość wartości. Troska i sprawiedliwość są fundamentami indywidualizującymi, skupiającymi się na ochronie jednostek, natomiast lojalność, autorytet i czystość to fundamenty wiążące, koncentrujące się na grupie. W ostatnich modyfikacjach teorii dodano szósty fundament moralny – wolność (*freedom*), indywidualizujący, dotyczący potrzeby bycia wolnym w wyborach i działaniach (Graham et al., 2018). Rozdzielono także sprawiedliwość na dwa rodzaje (Atari et al., 2023), jednak tej modyfikacji nie uwzględniłam w swoich badaniach, gdyż jest stosunkowo nowa. W swoich badaniach mierzyłam fundamenty moralne na trzy sposoby: 1) klasyczny kwestionariusz, w którym badani oceniają stwierdzenia dotyczące kwestii moralnych *Moral Foundations Questionnaire* (Graham et al., 2011); 2) tzw. winiety, gdzie badani oceniają osobę naruszającą fundamenty moralne, *Moral Foundations Vignettes* (Clifford et al., 2015); 3) skala, w której badani podają, ile pieniędzy musieliby dostać, aby zrobić coś niemoralnego, np. spoliczkować ojca, *Moral Foundations Sacredness Scale* (Graham & Haidt, 2012).

Badania nad fundamentami moralnymi są kluczowe dla zrozumienia, jak ludzie myślą o dobru i złu, oraz że nie musi pojawić się krzywda by coś było widziane jako zło. Na przykład, dla niektórych osób umycie podłogi flagą swojego kraju jest postrzegane jako zachowanie bardzo niemoralne. Nawet jeśli nikt tego nie zobaczy.

Samoocena Moralna

Można ją mierzyć na różne sposoby. Skupiłam się na dwóch: moralnej koncepcji siebie i znaczeniu tożsamości moralnej. Moralna koncepcja siebie odnosi się do subiektywnej oceny posiadania cech moralnych, takich jak lojalność, prawdomówność, prawość, wierność, zaufanie i uczciwość (Stake, 1994). Znaczenie tożsamości moralnej definiuje się jako stopień, w jakim cechy moralne są centralne dla samoakceptacji danej osoby (Aquino & Reed, 2002; Hertz & Krettenauer, 2016). Składa się ono z dwóch wymiarów: internalizacji (*internalization*) i symbolizacji (*symbolization*). Internalizacja odnosi się do tego, jak mocno cechy moralne są zakorzenione w tożsamości, podczas gdy symbolizacja dotyczy potrzeby pokazywania innym swoich cech moralnych (Aquino & Reed, 2002). Krótko mówiąc: internalizacja mówi na ile dla

kogoś jest ważne być moralnym, a symbolizacja jak ważne jest by dobrze wypaść przed innymi. Ludzie zazwyczaj postrzegają siebie jako bardzo moralnych (Prentice et al., 2019) i uważają się za bardziej moralnych niż inni, nawet po popełnieniu przestępstwa (Sedikides et al., 2014; Tappin & McKay, 2017; Zell et al., 2020). Poczucie bycia moralnym jest ważne, ponieważ stanowi podstawową potrzebę psychologiczną i jest silnie związane z tożsamością (Prentice et al., 2019). Cechy moralne są uważane za najistotniejszy element tożsamości, przewyższający inne zdolności umysłowe, takie jak pamięć czy osobowość (Strohinger & Nichols, 2014). Tak więc teraz przechodzę do kluczowego pytania.

Czy Można Zmienić Czyjeś Poglądy Moralne?

Czy można zmienić czyjąś moralność po jej ukształtowaniu? Zgodnie z klasycznymi teoriami psychologii rozwojowej, dzieci kształtują swoją moralność i na pewnym etapie zatrzymują się (Kohlberg, 1963). Moja linia badań stoi w opozycji do takiego podejścia. Jest skupiona w głównej mierze na badaniu osób dorosłych i sprawdza możliwość plastyczności poglądów moralnych. Aby zrozumieć plastyczność wystarczy wyobrazić sobie kawałek plasteliny. Możemy go ścisnąć i zmieniać jego kształt, jednak raczej nie sprawimy, że plastelina stanie się szkłem. Tak więc badając plastyczność poglądów moralnych badam do jakiego stopnia można taką plastelinę zmieniać. Nie oczekuję jednak, że ktoś kto był silnie deontologiczny stanie się utylitarystą po udziale w moim eksperymencie. Znalezienie skutecznych interwencji, które tylko lekko mogłyby zmieniać moralne poglądy byłoby i tak tzw. *game-changer* nie tylko dla teorii psychologii, ale również dla praktyki. Moje badania bazują na teorii podwójnego systemu, zgodnie z którą sądy moralne są efektem zarówno systemów emocjonalnych, jak i poznawczych (De Neys & Pennycook, 2019). Oznacza to, że zarówno manipulacje emocjonalne jak i poznawcze mogą wpływać na to, jakie decyzje moralne podejmują ludzie i co sądzą na temat dobra i zła. Badałam więc różne czynniki: 1) zewnętrzne, obejmujące interwencje pochodzące spoza jednostki, takie jak medytacja, spożywanie alkoholu, używanie języka obcego zamiast ojczystego, czy zdobywanie nowych informacji i presję grupy (konformizm moralny); 2) wewnętrzne, obejmujące indywidualne cechy, takie jak osobowość, wiek, poglądy czy religijność. Te wewnętrzne czynniki kształtują moralność na głębszym poziomie, determinując, jak dana osoba interpretuje i reaguje na różne sytuacje moralne. Poniżej opisuję wyniki poszczególnych badań, ale już teraz chcę podkreślić, że **moje badania pokazują, że moralność jest plastyczna i może być modyfikowana pod wpływem różnych czynników, ale tylko niektórych.**

Wpływ Alkoholu

Badanie wpływu alkoholu na moralność ma istotne znaczenie zarówno dla teorii psychologicznych, jak i dla praktyki. Współczesne społeczeństwo spożywa dużo alkoholu. 85,6% osób w wieku 18 lat i starszych zgłosiło, że piło alkohol w pewnym momencie swojego życia, 69,5% zgłosiło, że piło w ciągu ostatniego roku, a 54,9% zgłosiło, że piło w ciągu ostatniego miesiąca (National Survey on Drug Use and Health, 2019). Alkohol może wpływać na popełnianie wielu przestępstw (Alcohol Rehab, 2022) i dosłownie zabija. Na przykład, w 2016 roku 3 miliony zgonów, czyli 5,3% wszystkich zgonów na świecie, można było przypisać spożyciu alkoholu (World Health Organization, 2022). Ponieważ spożycie alkoholu jest powszechne, a moralność jest kluczową potrzebą psychologiczną (Prentice et al., 2019), istnieje rzeczywista potrzeba zrozumienia, czy alkohol może wpływać na moralność. W moich badaniach skoncentrowałam się na tym, jak alkohol może wpływać na poglądy utylitarne, samoocenę moralną oraz fundamenty moralne.

Utylitaryzm.

Paruzel-Czachura, M., Pypno, K., Everett, J. A. C., Białek, M., & Gawronski, B. (2023). The Drunk Utilitarian Revisited: Does Alcohol Really Increase Utilitarianism in Moral Judgment? *Personality & Social Psychology Bulletin*, 49(1), 20–31.
<https://doi.org/10.1177/01461672211052120>

We wszystkich moich badaniach dotyczących alkoholu stosuję design z podwójnie ślepa próbą i trzema randomizowanymi warunkami eksperymentalnymi. Najpierw skupiłam się na zbadaniu zjawiska „pijanego utylitaryzmu” zaproponowanego przez innych badaczy (Duke & Bègue, 2015). Sugeruje ono, że ludzie pod wpływem alkoholu są bardziej skłonni zaakceptować krzywdę dla większego dobra. Postanowiłam zbadać, jak alkohol wpływa na oceny moralne, gdy normy deontologiczne kolidują z utylitarną maksymalizacją wyników. Zgodnie z dwuprocesowym modelem oceny dylematów moralnych, utylitarna akceptacja krzywdy wymaga hamującej kontroli automatycznych reakcji emocjonalnych (Greene et al., 2001, 2004). Odkrycia sugerują, że alkohol może wpływać na tę kontrolę, co jest sprzeczne z założeniem, że osłabiona kontrola hamująca zmniejsza akceptację krzywdy dla większego dobra (Białek & De Neys, 2017; Greene et al., 2008; Suter & Hertwig, 2011).

Głównym celem tego eksperymentu było zbadanie wpływu alkoholu na utylitarną ocenę moralną, oddzielając wrażliwość na konsekwencje, normy moralne i tendencje do działania (Gawronski et al., 2017) oraz rozróżniając między bezstronną dobroczynnością a instrumentalną krzywdą (Kahane et al., 2018). Poprzednie badania nie zdołały zreplikować

efektu pijanego utylitarysty (Arutyunova et al., 2017; Francis et al., 2019), co wzbudziło moje wątpliwości co do ich metod. W moim pre-rejestrowanym eksperymencie starałam się rozwiązać pięć ograniczeń wcześniejszych badań: niski poziom spożycia alkoholu, brak warunku placebo, małe rozmiary próby, oraz użycie dylematów w stylu wagonika. Użyłam wyższej dawki alkoholu (1,6 g alkoholu o mocy 40% na każdy 1 kg masy ciała) i trzech rodzajów pomiarów: tradycyjne dylematy moralne, baterię dylematów z modelu *CNI* oraz Oxfordzkiej Skali Utylitaryzmu.

Uczestnicy byli losowo przydzieleni do jednego z trzech warunków: alkohol, brak alkoholu, placebo. Dążyłam do próby 300 uczestników (100 na warunek), zbadałam 329 osób. Pomimo tych ulepszeń metodologicznych, nie stwierdziłam znaczącego wpływu alkoholu na oceny moralne. Manipulacja była skuteczna w podnoszeniu poziomu alkoholu we krwi, ale nie wpłynęła na decyzje utylitarne mierzone na trzy sposoby. Wyniki te stanowią wyzwanie dla zjawiska „pijanego utylitarysty” i rodzą pytania o wpływ alkoholu na oceny moralne. Możliwe, że wpływ alkoholu na kontrolę hamowania jest bardziej złożony niż zakładano. Niektóre badania wskazują, że alkohol upośledza kontrolę hamowania, inne donoszą o zerowym wpływie (Bartholow et al., 2018). Sprzeczne wyniki mogą wynikać z różnych konceptualizacji i pomiarów kontroli hamowania (Diamond, 2013; Riedel et al., 2021).

Chcę jednak podkreślić, że brak eksperymentalnych efektów spożycia alkoholu w moim badaniu i wcześniejszych badaniach (Arutyunova et al., 2017; Francis et al., 2019) nie musi kwestionować korelacyjnych ustaleń Duke’a i Bègue’a (2015). Korelacje mogą być wynikiem różnic indywidualnych, a nie bezpośredniego wpływu alkoholu. Osoby nadmiernie spożywające alkohol mogą być mniej zaniepokojone wyrządzeniem krzywdy, co spowodowało, że autorzy zaobserwowali korelacje między poziomem alkoholu a ocenami pro-ofiarnymi. A czy alkohol może zmieniać inne poglądy moralne? W tym samym eksperymencie przyjrzałam się innym aspektom moralności: samoocenie moralnej, agresywności i skłonności do naruszania fundamentów moralnych. Badanie było pre-rejestrowane, a każda część została opublikowana osobno, z zaznaczeniem, że były to części większego badania.

Samoocena Moralna.

Paruzel-Czachura, M., Sorokowska, A., & Reed, A. (2024). Drinking alcohol appears to have no impact on self-perceptions of morality, aggressiveness, or intelligence. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 32(1), 104–111.

<https://doi.org/10.1037/pha0000666>

Spożywanie alkoholu wpływa na szeroki zakres procesów psychologicznych, od podstawowych procesów percepcyjnych (np. rozmycie widzenia; Watten & Lie, 1996; Wegner & Fahle, 1999) do bardziej złożonych procesów emocjonalnych i poznawczych (np. niższa dyspozycyjna empatia lub zmniejszone funkcjonowanie poznawcze: Euser & Franken, 2012; Giancola et al., 2010; Ray et al., 2012; Sayette et al., 2012; Thoma et al., 2013). Może też wpływać na percepcję społeczną, sprawiając, że inni wydają się bardziej atrakcyjni fizycznie i seksualnie (Bowdring & Sayette, 2018; Rehm et al., 2012), co z kolei wpływa na działania jednostki, np. zwiększoną impulsywność, agresję czy niekontrolowane zachowania seksualne (Exum, 2006; Greenfield, 1998; Heath & Hardy-Vallée, 2015; Pernanen, 1991; Roizen, 1997). Jako pierwsza zbadalam wpływ alkoholu na samoocenę moralną.

Zakładałam, że alkohol może wpływać na samoocenę moralną przez mechanizmy poznawcze, emocjonalne i behawioralne. Spożycie alkoholu upośledza kontrolę poznawczą i czas reakcji (Weafer et al., 2016), prowadząc do tendencyjnej samooceny. Teoria krótkowzroczności alkoholowej sugeruje, że alkohol zwiększa koncentrację na bezpośrednich wydarzeniach, zmniejszając świadomość odległych wydarzeń (Steele & Josephs, 1990). W ten sposób alkohol może upraszczać informacje, prowadząc do zbyt optymistycznych samoocen. Alkohol zmniejsza też zahamowania (Giancola et al., 2010), co może skłaniać ludzi do pozytywnej oceny samych siebie. Alkohol wpływa również na nastrój i emocje, zazwyczaj poprawiając nastrój i wywołując uczucie euforii (Kuntsche & Cooper, 2010). Pozytywne emocje są łatwiej przetwarzane niż negatywne (Carvajal et al., 2004), a pozytywny nastrój wiąże się z pozytywną samoocenę (Peters et al., 2006).

W tej części badania wykorzystałam Skalę Moralnej Koncepcji Siebie (*Moral Self-Concept Scale*) (Stake, 1994) oraz Skalę Znaczenia Moralnej Tożsamości (*Self-Importance of Moral Identity Scale*) (Aquino & Reed, 2002) w mojej polskiej adaptacji zrealizowanej w serii badań (Paruzel-Czachura & Blukacz, 2021). Analiza nie wykazała znaczącego wpływu alkoholu na samoocenę moralności, mierzoną zarówno jako stabilna cecha, jak i znaczenie tożsamości moralnej. Spożycie alkoholu nie wpłynęło również na postrzeganą inteligencję czy agresywność. Zaobserwowałam jednak efekt Muhammada Alego, czyli tendencję do oceniania siebie jako bardziej moralnych niż innych (Allison et al., 1989; Van Lange, 1991; Van Lange & Sedikides, 1998). Potwierdziłam też różnice płciowe w postrzeganiu moralności – kobiety postrzegały siebie jako bardziej moralne niż mężczyźni (Paruzel-Czachura & Blukacz, 2021; Winterich et al., 2009).

Tak więc wykazałam, że chociaż alkohol wpływa na funkcjonowanie poznawcze i stany emocjonalne (Heath & Hardy-Vallée, 2015), nie wpłynął na samoocenę moralną, co wskazuje

na stabilność moralności podobną do stabilności cech osobowości (Fleeson, 2001, 2004). Alternatywnie, może to wynikać z tego, że ludzie generalnie postrzegają siebie jako moralnych (Sedikides et al., 2014). Moje odkrycie sugeruje, że alkohol nie wpływa na samoocenę osobowości, co może wyjaśniać brak wcześniejszych badań na ten temat. Brak wcześniejszych badań na ten temat może być spowodowany tendencją do niepublikowania wyników zerowych (Aczel et al., 2018; Fanelli, 2010; Franco et al., 2014; Szucs & Ioannidis, 2017). Dokumentowanie braku różnic jest ważne dla postępu naukowego (Button et al., 2016; Ferguson & Heene, 2012; Giner-Sorolla, 2012; Hartgerink et al., 2017; Munafò et al., 2017). Udokumentowałam brak wpływu alkoholu na samoocenę osobowości w eksperymencie laboratoryjnym. Tak więc mój wynik ma znaczenie nie tylko dla teorii psychologii, ale również ogrywa rolę w tzw. kryzysie replikacyjnym.

Fundamenty Moralne.

Paruzel-Czachura, M., Pypno, K., & Sorokowski, P. (2023). Alcohol and morality: One alcoholic drink is enough to make people declare to harm others and behave impurely. *Psychopharmacology*, 240(10), 2163–2172.

<https://doi.org/10.1007/s00213-023-06438-z>

W tej części zbadałam, czy alkohol może modyfikować gotowość do naruszania norm moralnych. Możliwość zmiany poglądów moralnych, w tym fundamentów moralnych, była szeroko dyskutowana (Berman & Small, 2018; Bersoff, 1999; Effron, 2014; Kouchaki & Desai, 2015; Monin & Jordan, 2009; Moore, 2015). Niektórzy argumentują, że oceny moralne są stabilne (Knobe, 2021), i że istnieje niewielka szansa na zmiany w fundamentalnych wartościach moralnych, a stałe preferencje moralne pojawiają się już od najwcześniejszych dni swojego życia (Bloom, 2013). Czy istnieje zatem sposób, by przynajmniej okresowo zmieniać preferencje dotyczące fundamentów moralnych? Jak już wspominałam wyżej, ponieważ ludzie dokonują ocen moralnych w oparciu o emocje i rozumowanie (De Neys & Pennycook, 2019), jednym z możliwych sposobów zmiany ocen moralnych może być manipulowanie stanami emocjonalnymi i poznawczymi, co można osiągnąć poprzez podawanie alkoholu.

Moim celem było zrozumienie, w jaki sposób alkohol może wpływać na sakralizację fundamentów moralnych. Postawiłam hipotezę, że nietrzeźwi uczestnicy będą mieli niższy poziom sakralizacji pięciu fundamentów moralnych niż uczestnicy w grupie kontrolnej i placebo. Zastosowałam Skalę Świątości Fundamentów Moralnych (*Moral Foundations Sacredness Scale*) (Graham & Haidt, 2012), która mierzy stopień sakralizacji fundamentów,

koncentrując się na bezpośrednich pytaniach dotyczących zachowań w określonych sytuacjach. Pyta się w niej badanych o to, ile pieniędzy musieliby dostać, aby zrobić coś złego.

Zaobserwowałam różnice w fundamentach troski i czystości. Nietrzeźwi uczestnicy wykazywali niższą sakralizację fundamentu troski, wymagając mniej zachęt, by być skłonny do krzywdzenia innych. Również wykazywali niższą sakralizację fundamentu czystości, będąc bardziej skłonny do angażowania się w nieczyste zachowania. Wielkość efektu dla fundamentu troski była niewielka, podczas gdy dla fundamentu czystości była bliższa średniej. W szczególności, nietrzeźwi uczestnicy byli bardziej skłonni zadeklarować, że „mocno kopnęliby psa w głowę” (Graham & Haidt, 2012). Co ciekawe, alkohol wpływał tylko na sakralizację tych dwóch fundamentów moralnych i nie wpływał na gotowość do naruszania sprawiedliwości, lojalności i autorytetu. Potrzebujemy więcej badań by to wyjaśnić. Uzyskane przeze mnie wyniki są jednak spójne. Nietrzeźwe osoby wykazują bardziej agresywne zachowania (Pernanen, 1991) i są bardziej skłonne do szkodliwych działań w pozytywnym nastroju (Noval & Stahl, 2017; Valdesolo & Desteno, 2006). Badania wykazały również, że osoby spożywające alkohol mają mniejszą kontrolę seksualną (Heath & Hardy-Vallée, 2015) i są bardziej podatne na popełnianie przestępstw, takich jak wykorzystywanie seksualne (Martin, 2001). Fundament czystości jest ściśle związany ze świętymi wartościami i jest kształtowany przez uczucie obrzydzenia. Leży on u podstaw idei, że ciało jest świątynią, która może zostać zbezczeszczona przez niemoralne działania i zanieczyszczenia (Haidt, 2001). Dlatego ma to sens, że nietrzeźwi uczestnicy byli bardziej skłonni do angażowania się w dewiacyjne zachowania seksualne.

Jeśli chodzi o pozostałe trzy fundamenty, nie zaobserwowałam wpływu alkoholu na ich sakralizację, wbrew mojej hipotezie. Można to przypisać faktowi, że fundamenty te są mniej ważne dla ludzi, jak pokazują wcześniejsze badania (Atari et al., 2020). Możliwe jest również, że niektóre fundamenty moralne są bardziej stabilne niż inne i mogą na nie wpływać różne czynniki, w tym różnice indywidualne w wartościach, przekonaniach, edukacji, kulturze itp. Koniecznie chcę podkreślić, że testowałam deklaracje uczestników, więc trudno przewidzieć, czy uczestnicy zaangażują się w deklarowane zachowania. Związek między intencjami a zachowaniami jest złożony (Ajzen, 1985; Kan & Fabrigar, 2017). Z przyczyn etycznych oczywiście nie mogłabym przeprowadzić takiego eksperymentu.

Podsumowując, postrzeganie dobra i zła pomaga ludziom funkcjonować w świecie społecznym, ale czasami może prowadzić do niemoralnych działań. Mój istotny wkład polega na tym, iż wykazałam, że nawet jeden mocny drink alkoholowy zmienia skłonność do szkodliwych i nieczystych zachowań, takich jak kopnięcie psa w głowę. Jednak alkohol nie

zmieniał chęci przeciwstawienia się władzom, bycia niełojalnym lub niesprawiedliwym. Co więcej, alkohol nie miał wpływu na decyzje utylitarne oraz moralną samoocenę. Ponieważ ocena moralna poprzedza niemoralne zachowania, moje wyniki mogą pomóc wyjaśnić, dlaczego niektórzy ludzie pod wpływem alkoholu łamią zasady, robiąc rzeczy, których nie zrobiliby na trzeźwo. Koniecznie jednak chcę podkreślić, że badałam wpływ tylko jednego mocnego drinka. Ta seria badań wniosła istotny wkład w psychologię moralności, psychologię zdrowia, w tym uzależnień, psychofarmakologię, psychologię sądową, ale także w psychologię procesów poznawczych, gdyż wyniki te mogą być wykorzystane w udoskonalaniu teorii dwóch procesów.

Wpływ Medytacji, Współczucia i Uważności

Paruzel-Czachura, M., & Kocur, D. (2023). Do meditation, mindfulness, and self-compassion impact utilitarian moral judgment? *Mindfulness*, *14*(7), 1650–1661.

<https://doi.org/10.1007/s12671-023-02161-0>

W tych badaniach pokazałam, że praktykowanie medytacji, uważności i współczucia dla siebie może zmienić sposób myślenia o dobru lub złu w utylitarnej ocenie moralnej. Uważność (ang. *mindfulness*) odzwierciedla specyficzny psychologiczny stan uwagi lub świadomości chwili obecnej (Bishop et al., 2004). Współczucie (ang. *self-compassion*) odzwierciedla życzliwość wobec samego siebie, związaną z umiejętnością zrozumienia własnego cierpienia, ograniczeń, niepowodzeń i negatywnych emocji, czemu towarzyszy przekonanie, że większość ludzi doświadcza złych lub trudnych wydarzeń (Neff, 2003). Praca nad tymi aspektami może zmienić sposób, w jaki ludzie czują, myślą i działają. Pomimo debaty na temat tego, jak prawidłowo zdefiniować uważność i współczucie wobec samego siebie, programy oparte na uważności (Segal et al., 2002), stanowią popularną i skuteczną podstawę treningu samorozwoju (Querstret et al., 2020).

Okazuje się, że medytowanie, rozwój współczucia (np. Fulton, 2012; Neff, 2003), czy praca nad swoją uważnością (np. Bishop et al., 2004; Kabat-Zinn, 1990) wpływają na moralność. Ćwiczenia te zmieniają sposób, w jaki ludzie czują, myślą i działają. Przykładowo, uważność jest powiązana z zachowaniami prospołecznymi, co wykazano zarówno w badaniach korelacyjnych, jak i eksperymentalnych (metaanaliza: Donald et al., 2019). Programy oparte na uważności mogą zwiększać empatię (Cheang et al., 2019). Pomimo tych wyników, wciąż niewiele wiedzieliśmy o wpływie uważności i współczucia wobec samego siebie na oceny moralne, takie jak te utylitarne. Postanowiłam to zbadać. Jedno wcześniejsze badanie

dostarczyło pierwszych dowodów na to, że interwencja *mindfulness* może zwiększyć utylitarne podejmowanie decyzji (mierzone za pomocą dylematu wagonika), ale tylko wtedy, gdy celem ofiary nie był bliski członek rodziny lub romantyczny partner uczestnika (Fitzgerald et al., 2022). Jednak tradycyjne podejście do dylematów moralnych było szeroko krytykowane z wielu powodów, o czym pisałam wyżej (Conway & Gawronski, 2013; Crone & Laham, 2017; Kahane, 2015).

Przeprowadziłam więc dwa badania: pierwsze było korelacyjne, a drugie eksperymentalne. W badaniu 1 ($N = 316$) zmierzyłam częstotliwość medytacji uczestników, poziom uważności (Walach et al., 2011), współczucie dla siebie (Neff, 2003) i utylitarną ocenę moralną za pomocą dwóch tradycyjnych dylematów wagonika oraz Oxfordzką Skalę Utylitaryzmu z instrumentalną krzywdą i bezstronną korzyścią. W badaniu 2 ($N = 41$) wykorzystałam psychologiczny 8-tygodniowy kurs online oparty na uważności i zmierzyłam te same zmienne przed i po kursie. Zdecydowałam się na przeprowadzenie interwencji online, ponieważ wykorzystanie technologii multimedialnych do nauczania i praktykowania uważności oraz współczucia dla siebie jest bardzo powszechne i skuteczne (van Emmerik et al., 2020).

W badaniu 1 wykazałam, że uczestnicy, którzy medytowali częściej, mieli niższy poziom instrumentalnej krzywdy. W badaniu 2 wykazałam, że poziom bezstronnej dobroczynności zmniejszył się wśród uczestników po 8-tygodniowym kursie uważności i współczucia dla siebie. Moje odkrycia są spójne z wcześniejszymi badaniami pokazującymi, że programy oparte na uważności mogą zwiększać empatię (Cheang et al., 2019), poziom rozumowania moralnego (Shapiro et al., 2012) lub wrażliwość na fundamenty moralne (Verhaeghen & Aikman, 2020), a także z wcześniejszymi badaniami pokazującymi, że wyższy poziom instrumentalnej krzywdy jest związany z niższym poziomem empatii (Kahane et al., 2018). Podsumowując, to badanie wniosło istotny wkład w rozumienie czy medytacja, uważność i współczucie mogą modyfikować poglądy utylitarne, a wyniki te mają znaczenie nie tylko w psychologii moralności, ale także w psychologii zdrowia.

Wpływ Języka Obcego

Białek, M., Paruzel-Czachura, M., & Gawronski, B. (2019). Foreign language effects on moral dilemma judgments: An analysis using the CNI model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 85, Article 103855.

<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.103855>

W następnej kolejności badałam tzw. moralny efekt języka obcego (Białek et al., 2019; Corey et al., 2017; Costa et al., 2014; Geipel et al., 2015; Hayakawa et al., 2017; Muda et al., 2018). Pokazuje on, że w zależności od tego, czy osoba czyta dany dylemat moralny w języku obcym, czy ojczystym, podejmuje odmienne decyzje moralne. Wcześniejsze badania wykazały, że ludzie preferują opcje utylitarne bardziej w języku obcym niż w ojczystym (Costa et al., 2014). Jednakże, ponieważ odpowiedzi utylitarne i deontologiczne były mierzone niezależnie, nie było jasne, czy różnica ta odzwierciedla silniejsze skłonności utylitarne, czy słabsze skłonności deontologiczne. Dalsze badania wykazały, że przetwarzanie dylematów moralnych w języku obcym jednocześnie zmniejsza zarówno skłonności deontologiczne, jak i utylitarne (Hayakawa et al., 2017). W tym badaniu ($N = 670$) przeanalizowałam odpowiedzi polskich studentów dwujęzycznych, biegle posługujących się językiem angielskim, niemieckim, hiszpańskim lub francuskim, wykorzystując model *CNI* (Gawronski et al., 2017). Uzyskane wyniki pokazują bardziej zniuansowany obraz tego, w jaki sposób język obcy wpływa na oceny dylematów moralnych. Wbrew hipotezie o dokładniejszej analizie kosztów i korzyści, język obcy zmniejszył wrażliwość na konsekwencje (parametr *C* modelu *CNI*). Zgodnie z hipotezą, że język obcy stępi reakcje emocjonalne, zmniejszył wrażliwość na normy (parametr *N* modelu *CNI*). Język obcy nie wpłynął jednak na ogólne tendencje do działania (parametr *I* modelu *CNI*).

Wyniki te wskazują, że język obcy obniża wrażliwość na moralne konsekwencje i normy, a nie różnice w ogólnych tendencjach do działania. Wyjaśniają one wcześniejsze niejasności i sugerują, że przetwarzanie dylematów moralnych w języku obcym osłabia reakcje emocjonalne, co ma ważne implikacje dla decyzji podejmowanych w obcym języku. Przetwarzanie informacji w języku ojczystym może pomóc w podjęciu bardziej moralnych decyzji. Niniejsze badanie wspiera hipotezę, że przetwarzanie dylematów moralnych w języku obcym zmniejsza wrażliwość na konsekwencje i normy, a nie zwiększa analizę kosztów i korzyści. Ogólnie rzecz biorąc, wyniki te sugerują, że ludzie są mniej skupieni na moralności, gdy przetwarzają dylematy moralne w języku obcym. Podsumowując, to badanie wniosło istotny wkład w psychologię moralności, ale także w psychologię procesów poznawczych, gdyż wyniki te mogą być wykorzystane w udoskonalaniu teorii dwóch procesów.

Wpływ Informacji o Sprawcy

Paruzel-Czachura, M., & Białek, M. (2022). Penitence congruity effect: Even murderers are seen as less immoral when expressing guilt and deontological beliefs.

Psychology, Crime & Law. 30(2), 166–188.

<https://doi.org/10.1080/1068316X.2022.2077944>

W tych badaniach skupiłam się na analizie wpływu informacji o emocjach i przekonaniach sprawców nieetycznych zachowań na ocenę ich moralności, badając zarówno dorosłych, jak i dzieci. Psychologowie moralności już wcześniej badali wpływ poglądów moralnych sprawcy (Levine et al., 2018; Tomlinson et al., 2014) oraz ich emocji (Ames & Johar, 2009; Berman & Small, 2018; Cohen et al., 2013; Gromet et al., 2016; Krull et al., 2008; Robinson et al., 2012; Weiner et al., 1991) na ocenę moralności sprawcy, ale robili to osobno (tj. osobno przyglądając się emocjom i poglądom). Jednakże ludzie przecież zarówno coś czują jak i myślą. Aby lepiej zrozumieć, jak przekonania i emocje sprawcy wpływają na ocenę ich moralności, przeprowadziłam pięć badań.

Analizowałam dwa czynniki wpływające na oceny moralne: (1) deontologiczne przekonania sprawców, czyli przekonanie, że morderstwo jest złe niezależnie od konsekwencji czy okoliczności (Kant, 1916), oraz (2) poczucie winy sprawców, jako kluczową moralną emocję sygnalizującą skruchę (Prinz & Nichols, 2010). Sprawdzałam, jak ludzie oceniają moralność sprawców, gdy jednocześnie wyrażają oni skruchę poznawczą i emocjonalną, oraz jakie jest względne znaczenie tych dwóch typów skruchy.

W pięciu eksperymentach z łączną liczbą uczestników $N = 1559$ zbadałam, w jakim stopniu postrzeganie moralności sprawców zależy od ich skruchy poznawczej i emocjonalnej, korzystając z autorskich winiet inspirowanych rzeczywistymi wydarzeniami. W badaniu 1 uczestnicy oceniali moralność mężczyzny, który zamordował swoich rodziców (*within-subject design*). W badaniu 2 powtórzyłam procedurę z innym wykroczeniem – zabójstwem 300 niewinnych osób w ataku terrorystycznym (*within-subject design*). W badaniu 3 użyłam tych samych materiałów co w 1 i 2, ale zastosowałam *between-subject design*, a w badaniu 4 uczestnicy oceniali mniej poważne nieetyczne zachowania jak kradzież (*between-subject design*). W badaniu 5 kontrolowałam, czy uczestnicy wierzyli w wyrażenie skruchy przez sprawcę (*within-subject design*).

Odkryłam, że oba rodzaje skruchy (poznawcza i emocjonalna) w podobnym stopniu poprawiały ocenę moralną sprawców. Wykazałam efekt kongruencji skruchy (*penitence congruity effect*) – jednoczesne wyrażanie skruchy poznawczej i emocjonalnej wzmocniało siłę każdego z tych rodzajów skruchy. Efekt ten był widoczny, gdy uczestnicy porównywali kilku sprawców (badania 1, 2 i 5), ale zanikał, gdy oceniali ich niezależnie (badania 3 i 4). W badaniu 5 wykazałam, że niezgodna/niespójna skrucha (np. poczucie winy przy jednoczesnym

myśleniu, że morderstwo było akceptowalne) zmniejszała wiarygodność sprawcy i obniżała jego ocenę moralną.

Ta seria badań pokazała, że jednoczesne wyrażanie skruchy poznawczej i emocjonalnej wzmacnia pozytywne postrzeganie sprawcy, co nazwałam efektem kongruencji skruchy. Praktyczne implikacje dotyczą wywierania wrażenia moralnego po dokonaniu wykroczenia moralnego – skuteczna odbudowa reputacji może wymagać porównania z innymi sprawcami wykazującymi brak skruchy lub niespójność skruchy. Następnie postanowiłam sprawdzić, czy ten efekt występuje również u dzieci.

Paruzel-Czachura, M., & Domurat, A. (2024). Beyond behavior: The penitence congruity effect among children. *Current Psychology*, 43(13), 11569–11578.

<https://doi.org/10.1007/s12144-023-05270-0>

Dzieci, podobnie jak dorośli, formułują oceny moralne na podstawie więcej niż tylko obserwowanych zachowań. W miarę dorastania zaczynają integrować niuanse kontekstowe, takie jak rozpoznawanie intencji sprawcy (D’Esterre et al., 2019; Hamlin, 2013; Kalish, 1998; Nobes et al., 2009) lub konsekwencji działania (Pizarro et al., 2003; Riggs & Kalish, 2016). Ale czy ma dla nich znaczenie to, co myśli i czuje sprawca? Czy może jednak tylko liczy się to, że źle zrobił?

Aby ustalić, czy dzieci również wykazują efekt kongruencji skruchy, przebadalam 250 dzieci w wieku 10 i 11 lat. Skupiłam się na tej grupie wiekowej, ponieważ badania wskazują, że dzieci w tym wieku rozumieją różne przekonania i emocje u innych (Hughes & Devine, 2015; Sodian et al., 2020). Ponadto, zgodnie z teorią umysłu (Killen & Smetana, 2023), dzieci w tym wieku, w porównaniu z młodszymi dziećmi, lepiej rozumieją zmienność przekonań między oceniającym a ocenianym.

Zaprezentowałam im sześć winiet: cztery przedstawiające moralnie wątpliwe działania (oszukiwanie na egzaminie, kłamanie na temat pracy domowej, bójka z innym uczniem, kradzież pieniędzy znalezionych na szkolnym korytarzu) i dwie pokazujące społecznie niepożądane zachowania (chodzenie do szkoły w piżamie, spóźnianie się do szkoły). Dzieci otrzymały również informacje o emocjach sprawcy (obecność lub brak poczucia winy) i przekonaniach (postawa deontologiczna lub jej brak), lub nie otrzymały żadnych dodatkowych informacji. Następnie poprosiłam uczestników o ocenę moralności sprawcy dla każdej historii.

Wyniki potwierdziły obecność efektu kongruencji skruchy u dzieci i jego zastosowanie do niekonwencjonalnych zachowań. Dzieci były bardziej pobłażliwe w swoich ocenach, gdy

sprawca wyrażał poczucie winy i przyznawał się do popełnionego czynu, niż w warunkach kontrolnych, gdy brakowało informacji o emocjach lub przekonaniach sprawcy. Wyniki te są zgodne z teorią skoncentrowaną na osobie (Uhlmann et al., 2015), która zakłada, że jednostki oceniają ogólny charakter, a nie pojedyncze działania, uwzględniając wszystkie dostępne informacje o danej osobie.

Weześniejsze badania podkreślały wpływ poczucia winy na oceny moralne dzieci (Cohen et al., 2012; Darby & Schlenker, 1989; Ohbuchi & Sato, 1994; Robinson et al., 2012; Smith & Harris, 2012; Vaish et al., 2011). Istotnym wkładem mojego badania jest obserwacja, że gdy sprawca nie wierzy, że jego działania są niemoralne (tj. wyraża przekonania niedeontologiczne), zmniejsza to wpływ wyrażanego poczucia winy. Sama ekspresja poczucia winy nie wystarcza by ktoś był oceniony pozytywnie. Dopiero dodanie do niej informacji, co ktoś myśli na dany temat może polepszyć czyjś wizerunek, oczywiście o ile te myśli są społecznie oczekiwane np. nie powinno się zabijać.

Wyniki tego badania przyczyniają się do zrozumienia, jak ewoluują oceny moralne dzieci, podkreślając różne aspekty kształtujące ich procesy poznawcze. Pokazują, że czynniki wykraczające poza samo zachowanie są istotne dla młodszych grup wiekowych. Mogą być też pomocne w procesie definiowania moralności (Malle, 2021). Wspierają koncepcje podkreślające behawioralny, poznawczy i emocjonalny wymiar moralności (Dahl, 2023; Paruzel-Czachura, 2023). Definicje te wskazują, że moralność obejmuje nie tylko działania, ale także poznawcze i emocjonalne zaangażowanie w domeny moralne, co wzbogaca tradycyjną psychologię moralną skoncentrowaną na rozumowaniu (Turiel, 2018), podkreślając znaczenie intuicji moralnej i emocji (Greene, 2013; Haidt, 2012).

Podsumowując, te badania miały istotny wkład w psychologię moralności, ale także w psychologię procesów poznawczych, psychologię rozwoju, sądową, jak również społeczną, gdyż mogą być wykorzystane w zarządzaniu swoją reputacją.

Wpływ Grupy

Paruzel-Czachura, M., Wojciechowska, D., & Bostyn, D. (2024). Online moral conformity: How powerful is a group of strangers when influencing an individual's moral judgments during a video meeting? *Current Psychology*, 43(7), 6125–6135.

<https://doi.org/10.1007/s12144-023-04765-0>

Badałam również wpływ innych ludzi na decyzje moralne. Problem ten nawiązuje do fascynującego zjawiska konformizmu społecznego (Asch, 1951), które początkowo nie było

badane w kontekście moralności. Klasyczne badania Ascha pokazały, że ludzie podają błędne informacje o długości linii, jeśli wcześniej usłyszą błędne odpowiedzi od kilku osób. Wyniki Ascha zostały zreplikowane na całym świecie (Bond & Smith, 1996). Psycholodzy moralności zaczęli zastanawiać się, co by było, gdyby grupa podawała błędne odpowiedzi w kwestiach moralnych, co zapoczątkowało serię badań nad tzw. konformizmem moralnym.

Kilka badań potwierdziło, że efekty konformizmu można znaleźć również w domenie moralnej (Chituc & Sinnott-Armstrong, 2020). Większość z tych badań mierzyła konformizm moralny poprzez konfrontowanie uczestników z pisemnymi fałszywymi odpowiedziami grupy, co skutecznie zmieniało ich opinie moralne (Aramovich et al., 2012; Bostyn & Roets, 2017; Crutchfield, 1955; Kelly et al., 2017). Efekt konformizmu moralnego został również potwierdzony w badaniach wykorzystujących paradygmat Ascha (Kundu & Cummins, 2013; Lisciandra et al., 2013).

Problem polegał jednak na tym, że wyniki kilku wcześniejszych badań były sprzeczne. Z jednej strony badania wykazały, że pisemne statystyki dotyczące preferencji grupowych mogą zmieniać oceny moralne ludzi (Aramovich et al., 2012; Bostyn & Roets, 2017; Crutchfield, 1955; Kelly et al., 2017), z drugiej strony, badania oparte na paradygmacie Ascha dawały odmienne wyniki. Kundu i Cummins (2013) oraz Lisciandra, Postma-Niselnova i Colombo (2013) zaobserwowali efekt konformizmu moralnego, gdy uczestnicy ustnie odpowiadali na dylematy moralne w obecności aktorów. Jednak Lisciandra, Postma-Niselnova i Colombo (2013) nie stwierdzili efektu konformizmu, gdy uczestnicy czytali odpowiedzi aktorów na ekranie komputera i odpowiadali cyfrowo. Być może więc forma presji ma znaczenie.

Dzisiejszy świat oferuje więcej rodzajów interakcji niż za czasów Ascha. Coraz więcej z nich przenosi się do Internetu. Przykładowo, platforma Zoom odnotowała wzrost dziennej liczby użytkowników z 10 milionów w grudniu 2019 r. do ponad 200 milionów w drugim kwartale 2020 r. Generacja Z i millenialsi komunikują się głównie przez kanały cyfrowe (Brandury, 2018). W związku z tym postawiłam pytanie: czy siła sugestii działa również online? Żadne wcześniejsze badania nie testowały, czy efekty konformizmu moralnego utrzymują się w warunkach wideokonferencji. Z uwagi na popularność interakcji online, cenne było zbadanie, w jakim stopniu efekt konformizmu moralnego istnieje online.

Przeprowadziłam badania na platformie Zoom, wykorzystując paradygmat konformizmu Ascha. Uczestnicy, razem z aktorami, odpowiadali na dylematy moralne, które widzieli na ekranie komputera. Wcześniejsze badania sugerowały, że im bardziej złożone jest pytanie, tym większa tendencja do konformizmu (Sunstein, 2019). Dylematy moralne,

wymagające ważenia sprzecznych wartości, miały potencjał do wywołania wyższego konformizmu niż klasyczne badania Ascha. Dodatkowo chciałam sprawdzić, czy konformizm moralny różni się w zależności od rodzaju dylematów: osobistych czy bezosobowych. Dylematy osobiste dotyczą bezpośredniego działania prowadzącego do szkody (Greene et al., 2001). Spodziewałam się, że konformizm będzie wyższy w bezosobowych dylematach moralnych, ponieważ wcześniejsze badania wykazały, że uczestnikom łatwiej było działać (tj. wybierać w dylemacie reagowanie, działanie) w takich sytuacjach (Bago et al., 2022).

Uczestnicy zostali losowo przydzieleni do grupy eksperymentalnej lub kontrolnej. W grupie eksperymentalnej odpowiadali ustnie na dylematy moralne, ale reszta uczestników była aktorami, którzy celowo podawali błędne odpowiedzi. Aktorzy odpowiadali niezgodnie z tym, co większość ludzi zdecydowała w poprzednich badaniach rozwiązując dylematy moralne (Gawronski et al., 2017; Greene et al., 2008; Körner et al., 2020). Na przykład twierdzili, że moralnie akceptowalne jest zabicie swojej babci. Moje wyniki potwierdziły istnienie konformizmu moralnego w warunkach online, choć nie wykazały różnic w zależności od rodzaju dylematów. Badani kierowali się osądami obcych osób podczas podejmowania decyzji moralnych w spotkaniach online.

Podsumowując, te badania wniosły istotny wkład w psychologię moralności, ale także w psychologię procesów grupowych jako część psychologii społecznej.

Czynniki Wewnętrzne, Czyli o Różnicach Indywidualnych

Poglądy religijne, polityczne i moralne.

Paruzel-Czachura, M., Domurat, A., & Nowak, M. (2023). Moral foundations of pro-choice and pro-life women. *Current Psychology*, 43, 6051–6061.

<https://doi.org/10.1007/s12144-023-04800-0>

Druga grupa czynników dotyczy tego, jaki wpływ mają na moralność wewnętrzne, psychologiczne cechy ludzi. Bardzo popularnymi wyjaśnieniami, dlaczego ktoś myśli tak a nie inaczej o moralności, są poglądy polityczne oraz religijne. W wielu badaniach naukowcy próbowali wyjaśnić, dlaczego konserwatyści różnią się od liberałów w poglądach moralnych, na przykład w preferencji tzw. fundamentów moralnych (Haidt, 2012; Kivikangas et al., 2021) czy utylitaryzmie (Luke & Gawronski, 2021; Piazza & Sousa, 2014). Oczywiście podobne znaczenie ma religijność. Przykładowo, osoby religijne są częściej deontologami niż osoby niereligijne (Paruzel-Czachura & Charzyńska, 2022; Piazza & Sousa, 2014), czego

konsekwencją jest to, że popierają przestrzeganie zasad, takich jak chociażby „nie zabijaj” i są, na przykład, częściej przeciwko aborcji (Barkan, 2014; Fiorina, 2017; Jonason et al., 2022). I wydawałoby się, że w tych aspektach sprawa jest już jasna. Konserwatyści są częściej religijni i po prostu różnią się od liberałów, którzy są częściej niereligijni. Nic bardziej mylnego. W badaniu, które przeprowadziłam tuż po wprowadzeniu zmiany w prawie aborcyjnym w Polsce, zobaczyłam coś bardzo ciekawego.

Skupiłam się na problemie aborcji, gdyż wiemy, że silnie polaryzuje społeczeństwa. Opinie na temat aborcji są spolaryzowane (Foot, 1967; Watt, 2017), i są również bardzo stabilne (Kiley & Vaisey, 2020). Co więcej, są bardziej spolaryzowane niż opinie na temat większości innych kwestii moralnych (Baldassarri & Park, 2020; DiMaggio et al., 1996; Jones, 2018). Niemniej jednak, zadałam sobie pytanie, dlaczego niektóre osoby są za życiem (*pro-life*), a inne za wyborem (*pro-choice*)?

Dotychczasowe badania próbowały odpowiedzieć na te pytania, pokazując głównie, w jaki sposób religijność i preferencje polityczne kształtują stosunek do aborcji. Osoby bardziej religijne i konserwatywne są zazwyczaj bardziej skłonne do deklarowania postawy *pro-life* (Barkan, 2014; Fiorina, 2017; Jędrzycka et al., 2022). Problem aborcji jest rzeczywiście silnie związany z religią, a religia jest silnie związana z polityką (Jelen & Wilcox, 2003; Malka et al., 2012). Kiedy religia jest przeciwna aborcji, na przykład w przypadku Kościoła rzymskokatolickiego, wyznawcy są zazwyczaj *pro-life* (Jonason et al., 2022). Jednak osądy moralne związane z aborcją opierają się głównie na sile lub znaczeniu wartości osobistych (Rilling & Sanfey, 2011; Schwartz, 2007; Spicer, 1994), a preferencje religijne lub polityczne są jedynie wskaźnikami tych wartości (Koleva et al., 2012). Prawdopodobnie dlatego preferencje religijne i polityczne były powszechnie badane jako predyktory postaw wobec aborcji. Można jednak podejść do problemu aborcji z innej perspektywy, tj. spojrzeć na niego przez pryzmat teorii fundamentów moralnych (Graham et al., 2018; Graham & Haidt, 2012). Potwierdzono już, że fundament czystości był najlepszym predyktorem postawy *pro-life*, będąc nawet lepszym predyktorem postawy wobec aborcji niż religijność czy konserwatyzm polityczny (Koleva et al., 2012). Dlatego też uznałam, że fundamenty moralne mogą rzucić nowe światło na problem aborcji.

Moim celem było zrozumienie, w jaki sposób fundamenty moralne mogą różnić się między kobietami *pro-choice* i *pro-life*. Postawiłam hipotezę, że kobiety *pro-life* będą miały wyższy poziom wiążących podstaw moralnych niż kobiety *pro-choice*. Zawęziłam próbę tylko do kobiet z dwóch powodów. Po pierwsze, z oczywistych powodów biologicznych kobiety są bardziej bezpośrednio dotknięte aborcją niż mężczyźni. Po drugie, mimo że kobiety i

mężczyźni nie różnią się pod względem postaw wobec aborcji (Barkan, 2014; Koleva et al., 2012), wiemy już, że kobiety i mężczyźni różnią się pod względem preferencji w zakresie fundamentów moralnych. Badanie przeprowadzone w 67 krajach potwierdziło, że kobiety konsekwentnie uzyskują wyższe wyniki niż mężczyźni w zakresie troski, sprawiedliwości i czystości (Atari et al., 2020).

Zmierzyłam postawy wobec aborcji bardziej szczegółowo niż w poprzednich badaniach (Jędrzycka et al., 2022; Jonason et al., 2022; Koleva et al., 2012), a także skupiłam się zarówno na bezpośrednich (Graham et al., 2009), jak i pośrednich (Clifford et al., 2015) pomiarach fundamentów moralnych. Zmierzyłam fundamenty nie tylko pytając kobiety o deklarację preferencji moralnych (deklarowane znaczenie i stosunek do abstrakcyjnych zasad moralnych) za pomocą klasycznego Kwestionariusza Fundamentów Moralnych (*Moral Foundations Questionnaire*), MFQ (Graham et al., 2009), ale także mierząc ocenę niemoralnych aktorów w konkretnych scenariuszach za pomocą Winiet do Fundamentów Moralnych (*Moral Foundations Vignettes*), MFV (Clifford et al., 2015). Pomiar deklaracyjnych abstrakcyjnych zasad moralnych za pomocą MFQ ma sens; niemniej jednak aborcja jest powszechnym problemem w prawdziwym życiu, obejmującym konkretne działania i wybory, których należy dokonać (Maddow-Zimet et al., 2021). Ponieważ MFQ opiera się na ocenie abstrakcyjnych zasad przez respondentów, trudno jest powiedzieć cokolwiek o moralnej ocenie konkretnych scenariuszy przez respondentów (Clifford et al., 2015). Co więcej, te abstrakcyjne zasady nie zawsze przewidują rzeczywiste decyzje (Bostyn et al., 2018; Schein, 2020), np. niektórzy ludzie, mimo że są przeciwni aborcji (deklaracja abstrakcyjnej zasady), decydują się pomóc bliskiemu przyjacielowi lub członkowi rodziny, który stara się o aborcję (Cowan et al., 2022). Dlatego wykorzystałam również MFV, pośrednią miarę fundamentów moralnych opartą na rzeczywistych sytuacjach. MFV mierzy sześć zamiast pięciu fundamentów moralnych. Rozróżnia dwa rodzaje troski, tj. czy naruszenie fundamentu wiąże się z krzywdą emocjonalną lub fizyczną oraz fundament wolności, który nie jest uwzględniony w MFQ. Włączając to sytuacyjne podejście MFV do badania, mogłam zbadać postawy wobec aborcji z szerszej perspektywy, tj. poza prostymi deklaracjami dotyczącymi abstrakcyjnych zasad moralnych.

Badanie ($N = 479$) przeprowadziłam w specyficznym czasie w Polsce w 2021 r., kiedy ludzie uczestniczyli w masowych protestach ulicznych, tuż po wprowadzeniu przez polski rząd nowej ustawy aborcyjnej. Nasze dwie grupy zostały rozróżnione poprzez zapytanie kobiet, czy są *pro-choice* czy *pro-life*. Aby jednak upewnić się, że kobiety prawidłowo podzieliły się na *pro-choice* lub *pro-life*, zapytaliśmy je o bardziej szczegółowe postawy wobec aborcji.

Korzystając z MFQ, potwierdziłam naszą hipotezę, że kobiety *pro-life* miały wyższe wyniki we wszystkich wiążących fundamentach moralnych (autorytet, lojalność, czystość) w porównaniu z kobietami *pro-choice*. Co więcej, w przypadku wiążących fundamentów różnice te były bardziej widoczne w porównaniu z fundamentami indywidualizującymi. Ten wynik był zgodny z wcześniejszymi badaniami (Koleva et al., 2012). Niemniej jednak, gdy wykorzystałam MFV (pomiar pośredni), zaobserwowałam inne wyniki. W porównaniu z kobietami *pro-choice*, kobiety *pro-life* miały wyższe wyniki tylko w zakresie czystości i autorytetu. W artykule szczegółowo wyjaśniam możliwe przyczyny tych wyników. Ponieważ MFQ nie pozwala na pomiar fundamentu wolności, zbadaliśmy tylko jego poziom za pomocą MFV i stwierdziliśmy, że kobiety *pro-choice* miały wyższy poziom wolności niż kobiety *pro-life*. Znaczenie wolności jest zgodne z teoretycznymi założeniami bycia *pro-choice* (Singer, 2011).

Dodatkowo, ku naszemu zdumieniu zobaczyliśmy, że jest grupa kobiet, która jest religijna, a jednak popiera aborcję, oraz grupa kobiet, które deklarowała ateizm a jednak była przeciwko aborcji. Tak więc potrzebujemy więcej badań, aby zrozumieć złożone postawy wobec aborcji, i by nie wprowadzać skrótów myślowych, które łączą osoby niereligijne z postawami *pro-choice*. Ten ostatni zaobserwowany wynik uważam za najciekawszy z tego badania, gdyż sugeruje on, że nie możemy tylko skupiać się na samych pytaniach o poglądy religijne czy polityczne, ale trzeba też pytać badanych o inne poglądy, lub mierzyć jeszcze inne cechy by zrozumieć co takiego się dzieje, że niektóre kobiety religijne są *pro-choice* a niektóre ateistki są *pro-life*.

Podsumowując, te badania wniosły istotny wkład w psychologię moralności, ale także w psychologię społeczną, psychologię religii oraz polityki.

Cechy psychopatyczne.

Paruzel-Czachura, M., & Farny, Z. (2023). Psychopathic Traits and Utilitarian Moral Judgment Revisited. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 1461672231169105. Advance online publication.

<https://doi.org/10.1177/01461672231169105>

Zbadałam również wpływ cech osobowości na decyzje moralne, koncentrując się na psychopatii i decyzjach utylitarnych ($N = 779$). Wcześniejsze badania pokazały, że osoby o wysokich cechach psychopatycznych są bardziej skłonne do podejmowania decyzji utylitarnych (zob. meta-analizę Marshall et al., 2018). Miałam jednak zastrzeżenia co do

pomiaru zarówno utylitaryzmu, jak i psychopatii, co zostało opisane szczegółowo w artykule. Głównym celem moich badań było pogłębienie zrozumienia związków między cechami psychopatycznymi a utylitarną oceną moralną. Wykorzystałam trzy podejścia do podejmowania decyzji utylitarnych opisane już wyżej oraz trzy podejścia do psychopatii: (1) psychopatia pierwotna i wtórna (Levenson et al., 1995); (2) egocentryczna impulsywność, nieustraszona dominacja i zimne serce (Lilienfeld et al., 2014; Lilienfeld & Widows, 2005); (3) rozhamowanie, podłość i śmiałość (Patrick et al., 2009), w tym siedem innych podskal (Roy et al., 2021), które opisałam w artykule.

Psychopatia jest skomplikowanym konstruktem teoretycznym, a różne skale psychopatii ujmują różne jej cechy na podstawie odmiennych założeń teoretycznych. Ma bogatą historię, pełną diagnostycznych zawiłości, a badacze wciąż mają wiele pytań na temat jej natury (Wygant et al., 2018). Istnieje wiele sposobów rozumienia psychopatii. Pierwszy model to klasyczny dwuczynnikowy model psychopatii. Psychopatia pierwotna wyjaśnia, jak samolubna, manipulacyjna i nieostrożna jest dana osoba. Wysoki poziom psychopatii pierwotnej oznacza również skłonność do kłamstwa i brak poczucia winy, a także deficyty w funkcjonowaniu afektywnym, charakteryzujące się płytkim afektem. Psychopatia wtórna opisuje, jak impulsywna i nieodporna na frustrację jest dana osoba, skłonna do ryzykownych decyzji oraz wrogiego i antyspołecznego zachowania.

Drugi model obejmuje trzy czynniki: egocentryczną impulsywność, nieustraszoną dominację i zimne serce (Lilienfeld & Widows, 2005). Egocentryczna impulsywność wiąże się z impulsywnością, agresywnością, zachowaniami antyspołecznymi. Nieustraszona dominacja obejmuje wpływ społeczny, nieustraszoną oraz odporność na stres, wiąże się z mniejszym lękiem i depresją, a także z większą asertywnością i poszukiwaniem wrażeń. Zimne serce to brak empatii i troski o innych, a także brak poczucia winy za swoje czyny.

Trzeci model to triarchiczna koncepcja psychopatii (Patrick et al., 2009). Zawiera trzy konstrukty: rozhamowanie, podłość i śmiałość. Rozhamowanie odzwierciedla problemy z impulsywnością i regulacją emocji. Podłość wiąże się z agresją i lekceważeniem innych. Śmiałość mierzy dominację społeczną, pewność siebie i odporność emocjonalną. Ostatnio Roy i współpracownicy (2020) zaproponowali nowe podejście do tego modelu, odkrywając siedem podskal, co sugeruje, że oryginalne trzy czynniki nie w pełni oddają strukturę psychopatii. W moich badaniach wykorzystałam oba rozwiązania, aby porównać wyniki z wcześniejszymi badaniami oraz uwzględnić nowe odkrycia.

Wykazałam, że osoby o wysokim natężeniu cech psychopatycznych mają większą tendencję do podejmowania decyzji utylitarnych w tradycyjnych dylematach moralnych.

Pokazałam też, że przy użyciu modelu *CNI*, wyższe natężenie cech psychopatycznych wiąże się z mniejszą wrażliwością na normy moralne i mniejszą awersją do działania w sytuacjach moralnie problematycznych, ale nie z wrażliwością na konsekwencje, z wyjątkiem nieustraszonej dominacji. Pokazałam także wiele niuansów dotyczących różnych cech psychopatycznych. To badanie wniosło istotny wkład w psychologię moralności nie tylko poprzez wyjaśnienie jak dokładnie utylitaryzm jest związany z cechami psychopatycznymi, ale także że nie możemy wprowadzać uogólnień dotyczących tego, że osoby psychopatyczne są bardziej utylitarystyczne.

Podsumowując, te badania wniosły istotny wkład w psychologię moralności, ale i też w psychologię osobowości oraz sądową, gdyż osoby o podwyższonych cechach psychopatycznych częściej spotyka się w populacji więźniów niż w populacji ogólnej.

Popelnienie Przepięstwa.

Paruzel-Czachura, M., Blukacz, M., Vecina, M. L., & Jonason, P. K. (2023). Moral foundations and criminality: Comparing community members to prisoners and violent/non-violent offenders. *Psychology, Crime & Law*. 1–15. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2023.2246624>

Mimo, że mamy obszerną wiedzę na temat różnic między więźniami a osobami nieosadzonymi (Mededović & Vujićić, 2022), mało wiemy o ich fundamentach moralnych, chociaż z teoretycznego punktu widzenia powinny być szczególnie istotne (J. R. Silver & Silver, 2021). Jesteśmy pierwszym zespołem, który zbadał fundamenty moralne na grupie osób przebywających w więzieniach. Dotychczasowe badania (E. Silver & Abell, 2016; Vecina, 2014) wskazywały na związek fundamentów moralnych z niemoralnymi zachowaniami w populacji ogólnej, ale brakowało danych dotyczących więźniów. Naszym celem było porównanie więźniów z kontrolną grupą osób niekaranych.

Przebadałam 382 więźniów (136 kobiet) w wieku od 19 do 71 lat oraz 1510 osób z populacji ogólnej, tworząc grupę porównawczą metodą single *nearest-neighbor propensity score* (Austin, 2011; Szekér & Vathy-Fogarassy, 2020). Fundamenty moralne zmierzyłam polską wersją Kwestionariusza Fundamentów Moralnych (Jarmakowski-Kostrzanowski & Jarmakowska-Kostrzanowska, 2016). Postawiłam trzy hipotezy:

1. Wiążące fundamenty moralne będą wyższe u więźniów niż u osób niekaranych, ponieważ mogą pomagać w przetrwaniu i zdobyciu władzy w grupach.

2. Indywidualizujące fundamenty moralne będą niższe u więźniów, ponieważ są one związane z empatią, której brak może prowadzić do niemoralnych zachowań.

3. Więźniowie stosujący przemoc będą mieli niższą troskę niż więźniowie niestosujący przemoc, ponieważ akt przemocy narusza fundament troski.

Zaobserwowałam, że więźniowie, zarówno mężczyźni, jak i kobiety, mieli niższe indywidualizujące i wyższe wiążące fundamenty moralne niż osoby z grupy kontrolnej. Wyższe wiążące fundamenty mogą pomagać więźniom przetrwać w więzieniu, np. poprzez lojalność wobec grup przestępczych. Być może niska troska i sprawiedliwość przyczyniły się też w jakimś stopniu do popełnienia przestępstwa. Potwierdziłam również, że więźniowie stosujący przemoc mieli niższą troskę niż więźniowie niestosujący przemoc, oraz niższe wyniki w zakresie czystości, co może być związane z naruszaniem świętych wartości. Te wyniki mają ogromne znaczenie w praktyce i mogą być wykorzystane w programach resocjalizacyjnych. Dodatkowo, pokazałam, że tzw. męski profil wartości moralnych (tj. niższe indywidualizujące i wyższe wiążące) mogą służyć ochronie więźniów, zwłaszcza kobiet, które miały wyższe wyniki w zakresie wiążących fundamentów moralnych niż mężczyźni w więzieniu. Kobiety w więzieniu ceniły zarówno troskę, sprawiedliwość, jak i lojalność oraz autorytet, co może pomóc im przetrwać w niebezpiecznym środowisku więziennym.

Podsumowując, badanie to ma istotny wkład w kilka obszarów psychologii, gdyż jego wyniki są cenne nie tylko dla psychologów moralności, ale także dla psychologów sądowych i związanych z systemem więziennictwa. Pokazałam w nim, że faktycznie badani więźniowie byli bardzo specyficzni w fundamentach moralnych, i być może wcale nie chodzi tylko o problemy np. w poziomie inteligencji czy cechach osobowości, na jakich raczej skupiała się ta działka psychologii. Badanie to ma szansę rozwinąć linię badań nad moralnością wśród osób skazanych za popełnienie przestępstwa.

Wiek Badanego.

Paruzel-Czachura, M., Maier, M., Warmuz, R., Wilks, M., & Caviola, L. (2024).

Children Value Animals More Than Adults Do: A Conceptual Replication and Extension. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 1461672231219391. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/01461672231219391>

Choć badałam także, jak wiek osoby ocenianej wpływa na sądy o jej moralności (Sorokowski et al., 2023), tutaj chciałabym omówić inne badanie, w którym pokazałam, iż dzieci podejmują odmienne decyzje moralne od dorosłych w dylemacie wagonika, w którym

biorą udział zwierzęta. To badanie uważam za bardzo ważne, gdyż pokazuje, jak istotna jest rola wieku jako różnicy indywidualnej, a także obala wcześniejsze doniesienia na temat preferencji własnego gatunku (tzw. gatunkowizm, ang. *speciesism*). Dlatego właśnie to badanie postanowiłam włączyć jako ostatnie z cyklu.

Większość ludzi uważa, że życie człowieka jest cenniejsze niż życie zwierzęcia (Amiot & Bastian, 2015; Awad et al., 2018; Caviola et al., 2019, 2021). Sugeruje to, że ludzie, przynajmniej częściowo, moralnie przedkładają ludzi nad zwierzęta w oparciu jedynie o przynależność gatunkową – zjawisko określane jako gatunkowizm (Dhont et al., 2019). Wiele prac w tej dziedzinie koncentrowało się na osądach dorosłych. Dopiero niedawno zaczęto badać, w jaki sposób dzieci myślą o moralnym statusie zwierząt. Wilks i współpracownicy (2021) stwierdzili, że amerykańskie dzieci przedkładają ludzi nad zwierzęta w mniejszym stopniu niż amerykańscy dorośli. Udowodnili oni, że dzieci w wieku od pięciu do dziewięciu lat często wybierały ratowanie dwóch psów lub sześciu świń zamiast jednego człowieka. Co więcej, nie zaobserwowano różnic związanych z wiekiem. Z kolei dorośli uratowaliby jednego człowieka zamiast nawet 100 psów lub świń. Nie jest jednak jasne, w jakim stopniu można uogólnić ten efekt i czy pojawia się on tylko w krzywdzących scenariuszach, czy także w nowych kontekstach, takich jak alokacja zasobów. Postanowiłam to sprawdzić. To badanie jest istotne w debacie dotyczącej tego, czy ludzie się rodzą z preferencją własnego gatunku, czy nabywają ją później. Co więcej, badanie dzieci może zapewnić wgląd w czynniki poznawcze (Killen et al., 2011) i emocjonalne (Saarni, 2010) związane z rozwojem gatunkowizmu, a także innych ocen moralnych, np. moralnej ekspansywności (Neldner et al., 2018). Fakt, że dzieci wydawały się mniej gatunkowistyczne niż dorośli w poprzednich badaniach (Wilks et al., 2021) był zaskakujący. Wynik ten jest sprzeczny z poglądem wielu filozofów i psychologów rozwojowych, że dzieci mają początkowo wąski „krąg moralny”, który stopniowo rozszerza się wraz z wiekiem (Horta, 2010).

Moim celem było przeprowadzenie koncepcyjnej replikacji i rozszerzenie amerykańskiego badania. Chciałam zbadać, czy polskie dzieci w wieku 6-9 lat (Badanie 1a) mają mniejszą tendencję do przedkładania ludzi nad zwierzęta niż polscy dorośli (Badanie 1b, Badanie 1c). Przedstawiłam uczestnikom szereg dylematów moralnych. Badając próbę w Polsce, a nie w USA, starałam się przezwyciężyć ograniczenia związane z tym, że większość badań w psychologii rozwojowej było prowadzonych w USA (Nielsen et al., 2017). Polska i USA są uważane za kraje WEIRD (zachodnie, wykształcone, uprzemysłowione, bogate i demokratyczne) (Henrich et al., 2010), ale wykazują pewne różnice kulturowe.

Istnieje wiele międzykulturowych powodów, dla których można było się spodziewać wyższych wskaźników gatunkowizmu w Polsce niż w USA. Choć Polska i USA nie są od siebie bardzo oddalone psychologicznie (Muthukrishna et al., 2020), ich kultury różnią się priorytetowymi wartościami. Polska kładzie nacisk na przetrwanie i wartości materialistyczne, podczas gdy kultura amerykańska skupia się na autoekspresji i osobistych celach wykraczających poza podstawowe potrzeby przetrwania (Inglehart & Baker, 2000). Możemy przypuszczać, że w kulturze skoncentrowanej na materialnym przetrwaniu ludzie będą bardziej skłonni dbać przede wszystkim o siebie, a dopiero później o zwierzęta. Ponadto, Polska ma wyższy dystans władzy niż USA (Hofstede, 2001), co może sugerować, że życie zwierzęcia jest postrzegane jako mniej istotne niż życie człowieka. Polska jest również wyżej niż USA w indeksie unikania niepewności (Hofstede, 2001), co może prowadzić do mniejszej troski o zwierzęta. Wreszcie Polska jest kulturą bardziej restrykcyjną niż USA (Uz, 2015), co może skutkować bardziej gatunkowo nastawionymi dziećmi.

Zmodyfikowałam oryginalne badanie Wilks i współpracowników (2021). Wykorzystałam dylemat wagonika (zamiast łódki), w którym uczestnicy musieli zdecydować czy skierować nadjeżdżający pociąg na tor z ludźmi, czy na tor ze zwierzętami. Uczestnicy decydowali, kogo skrzywdzić, co różniło się od oryginalnego badania, w którym uczestnicy wybierali, kogo uratować z tonących statków. Zestawiłam ludzi z psami oraz szympancami, aby sprawdzić, czy odkrycia Wilks i Caviola et al. rozciągają się na zwierzęta bardziej genetycznie podobne do ludzi. Ponieważ szympance są uważane za wysoce inteligentne i bliżej spokrewnione z ludźmi, byłam ciekawa, czy dzieci będą przedkładać ludzi nad szympance w mniejszym stopniu niż nad psy. Podejrzywałam, że dzieci mogą przyznawać szympancom większą wartość moralną z powodu ich rzadkości i bliskości genetycznej. Wykorzystałam również scenariusz obejmujący dystrybucję korzyści (przekąski). Przeprowadziłam badanie laboratoryjne z zabawkowymi figurkami LEGO zamiast obrazami na iPadach, aby sprawdzić, czy wyniki uogólniają się na inny kontekst, zgodnie z sugestiami dotyczącymi znaczenia kontekstu w badaniach psychologii moralnej (Bostyn et al., 2018; Schein, 2020).

Zreplikowałam główne ustalenia dotyczące preferencji dzieci i dorosłych wobec ludzi i zwierząt. Wyniki pokazały, że dzieci (Badanie 1a) w mniejszym stopniu przedkładały ludzi nad zwierzęta w porównaniu do dorosłych (Badanie 1b). Dotyczyło to zarówno sytuacji, w których uczestnicy musieli podjąć decyzję o krzywdzeniu (dylemat wagonika), jak i tych, gdzie mieli wybrać, komu przyznać przekąskę. To zjawisko występowało również niezależnie od możliwości wyboru „nie mogę zdecydować” (Badanie 1c; Materiały uzupełniające). Wbrew naszym przewidywaniom, zarówno dzieci, jak i dorośli częściej przedkładali ludzi nad

szympanasy niż nad psy. Może to sugerować, że czynniki wykraczające poza zdolności umysłowe odgrywają ważną rolę w postrzeganiu wartości moralnej różnych istot. Jednym z możliwych wyjaśnień jest koewolucja człowieka i psa (Hare & Tomasello, 2005), która mogła prowadzić do wyższej wartości przypisywanej psom. Nasze badanie wykazało, że oceniamy różne zwierzęta w różny sposób, co sugeruje, że nie można uogólniać wyników na wszystkie zwierzęta. Warto podkreślić, że to zjawisko występowało zarówno w ocenach dzieci, jak i dorosłych. Dzieci i dorośli woleli przyznawać przekąski zwierzętom niż ludziom, przy czym tendencja ta była silniejsza u dzieci. Jest to interesujące, biorąc pod uwagę, że dzieci nieznacznie przedkładały ludzi nad zwierzęta w głównym zadaniu. Możliwe, że dzieci uważały zwierzęta za bardziej potrzebujące, co skłaniało je do podania im przekąski. Jest to zgodne z wcześniejszymi badaniami sugerującymi, że dzieci postrzegają zwierzęta jako bezbronne (Hussar & Harris, 2010). Wynik ten jest pierwszym dowodem na to, że dzieci cenią zwierzęta bardziej niż dorośli w sytuacjach przynoszących korzyści.

W moim badaniu przetestowałam także możliwe predyktory gatunkowości wśród dzieci i dorosłych. Najistotniejszym czynnikiem okazał się sam gatunek zwierzęcia, podczas gdy płeć uczestnika, postrzegana wrażliwość zwierzęcia i ekspozycja na zwierzęta nie miały znaczenia. Wiek uczestnika miał znaczenie dla dorosłych, ale nie dla dzieci. Starsi dorośli silniej preferowali ludzi. Ponadto postrzegana inteligencja zwierząt miała znaczenie dla dorosłych, a nie dla dzieci, co sugeruje, że im wyższa postrzegana inteligencja, tym większa tendencja do preferencji własnego gatunku.

Podsumowując, to badanie dostarcza nowych informacji na temat gatunkowości i wskazuje, że dzieci cenią zwierzęta inaczej niż dorośli. Wyniki te sugerują, że gatunkowizm jest nabyty, a nie wrodzony i może być kulturowo uniwersalny. Konieczne są dalsze badania, aby zrozumieć, w jaki sposób ludzie postrzegają wartość moralną ludzi i zwierząt. Badanie to wniosło istotny wkład w psychologię moralności, ale także w psychologię rozwoju, międzykulturową, a także psychologię zwierząt.

Podsumowanie

„Omnia mutantur, nihil interit”

Latin phrase

To zdanie, przypisywane rzymskiemu poecie Owidiuszowi, podkreśla koncepcję ciągłej zmiany jako fundamentalnego aspektu istnienia. „Wszystko się zmienia, nic nie ginie” odzwierciedla ideę, że transformacja jest nieunikniona, podkreślając dynamiczną naturę życia.

Czy ludzka moralność też jest zmienna? Czy wszyscy widzimy świat podobnie? Co nas różni? Czy można to zmienić? W serii kilkunastu badań próbowałam odpowiedzieć na te pytania.

Badałam możliwość zmiany ludzkich poglądów moralnych, a więc ich plastyczność, oraz to, jaką rolę mogą odgrywać różnice indywidualne w zrozumieniu odmienności poglądów moralnych. Pokazałam, że niektóre czynniki mogą modyfikować sądy i decyzje moralne, a niektóre nie. Co więcej, w przypadku alkoholu, pokazałam, że wpływał on na intencje do zachowań nieetycznych, ale nie na same poglądy moralne (uwaga: badałam wpływ jednego drinka). Wreszcie, pokazałam jak wybrane różnice indywidualne mają znaczenie dla zrozumienia odmiennych poglądów moralnych. Moje badania pokazały różnorodność i wieloaspektowość poglądów moralnych, które są związane z wiekiem, płcią, innymi poglądami moralnymi, religijnymi i politycznymi, osobowością, a także tym, czy ktoś popełnił przestępstwo. Wyniki te stanowią istotny wkład nie tylko w rozwój psychologii moralności, ale także obszarów pokrewnych: psychologii rozwoju człowieka, sądowej, poznawczej, zdrowia i uzależnień, międzykulturowej, zwierząt, psychofarmakologii, itd. Są także ważne dla innych dziedzin, zwłaszcza etyki i filozofii. I wreszcie, mogą być wykorzystane w codziennym życiu.

Dlaczego zrozumienie jak „działają” moralne poglądy jest tak ważne? Cóż, istnieje wiele doniesień na temat tego, że poglądy moralne „przewidują” przyszłe i przeszłe zachowania (choć z reguły badacze przeprowadzali analizy regresji) (Atran & Gómez, 2018; Ginges & Atran, 2009; Hertz & Krettenauer, 2016; Hirschberger & Pyszczynski, 2012; Koleva et al., 2012; Milesi et al., 2020; Paruzel-Czachura & Blukacz, 2021; E. Silver & Abell, 2016; J. R. Silver & Silver, 2021; Skitka & Mullen, 2002; I. H. Smith et al., 2014; Vecina, 2014; Vecina et al., 2015). Oznacza to, że zrozumienie moralnych poglądów może jednocześnie przyczynić się do zrozumienia, a nawet modyfikacji zachowań ludzi. Dlaczego to jest ważne? W więzieniach przebywa ponad 10 milionów osób (*National Institute of Corrections*, 2015; Statista, 2021). Nieetyczne zachowania w pracy powodują na całym świecie straty przekraczające 7 miliardów dolarów rocznie (ACFE Report to the Nations, 2018). 43% konsumentów przestało kupować produkty marek, które uznali za nieetyczne, a 71% stwierdziło, że podczas zakupów dokładnie uwzględnia wartości firmy, która tworzy produkt (*Bains & Company Community Survey*, 2020). 60% rozwiedzionych par jako powód rozvodu podało niewierność (Scott et al., 2013; *Forbes Advison*, 2024). Te i wiele innych przykładów jednoznacznie pokazują, że moje badania nad ludzką moralnością mają nie tylko wkład w rozwój teorii psychologicznych, ale mogą mieć praktyczne implikacje w wielu obszarach codziennego życia.

Bibliografia

- Aczel, B., Palfi, B., Szollosi, A., Kovacs, M., Szaszi, B., Szecsi, P., Zrubka, M., Gronau, Q. F., van den Bergh, D., & Wagenmakers, E.-J. (2018). Quantifying Support for the Null Hypothesis in Psychology: An Empirical Investigation. *Advances in Methods and Practices in Psychological Science*, 1(3), 357–366. <https://doi.org/10.1177/2515245918773742>
- Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior. In J. Kuhl & J. Beckmann (Eds.), *Action Control: From Cognition to Behavior* (pp. 11–39). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-69746-3_2
- Alcohol Rehab. (2022). *Alcohol-Related Crimes*. Alcohol Rehab Guide. <https://www.alcoholrehabguide.org/alcohol/crimes/>
- Allison, S. T., Messick, D. M., & Goethals, G. R. (1989). On being better but not smarter than others: The Muhammad Ali effect. *Social Cognition*, 7(3), 275–295. <https://doi.org/10.1521/soco.1989.7.3.275>
- Ames, D. R., & Johar, G. V. (2009). I'll know what you're like when I see how you feel: How and when affective displays influence behavior-based impressions. *Psychological Science*, 20(5), 586–593. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02330.x>
- Amiot, C. E., & Bastian, B. (2015). Toward a psychology of human–animal relations. *Psychological Bulletin*, 141(1), 6–47. <https://doi.org/10.1037/a0038147>
- Aquino, K., & Reed, A. I. (2002). The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(6), 1423–1440. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.6.1423>
- Aramovich, N. P., Lytle, B. L., & Skitka, L. J. (2012). Opposing torture: Moral conviction and resistance to majority influence. *Social Influence*, 7(1), 21–34. <https://doi.org/10.1080/15534510.2011.640199>
- Arutyunova, K., Bakhchina, A., Krylov, A., & Alexandrov, Y. (2017). The effects of alcohol on heart rate and evaluation of actions in moral dilemma. *Experimental Psychology*, 1(10), 5–22. <https://doi.org/10.17759/exppsy.2017100102>
- Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. In *Groups, leadership and men; research in human relations* (pp. 177–190). Carnegie Press.
- Atari, M., Haidt, J., Graham, J., Koleva, S., Stevens, S. T., & Dehghani, M. (2023). Morality beyond the WEIRD: How the nomological network of morality varies across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*. <https://doi.org/10.1037/pspp0000470>
- Atari, M., Lai, M. H. C., & Dehghani, M. (2020). Sex differences in moral judgements across 67 countries. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 287(1937), 20201201. <https://doi.org/10.1098/rspb.2020.1201>
- Atran, S., & Gómez, Á. (2018). What motivates devoted actors to extreme sacrifice, identity fusion, or sacred values? *The Behavioral and Brain Sciences*, 41, e193. <https://doi.org/10.1017/S0140525X18001565>
- Austin, P. C. (2011). An Introduction to Propensity Score Methods for Reducing the Effects of Confounding in Observational Studies. *Multivariate Behavioral Research*, 46(3), 399–424. <https://doi.org/10.1080/00273171.2011.568786>
- Awad, E., Dsouza, S., Kim, R., Schulz, J., Henrich, J., Shariff, A., Bonnefon, J.-F., & Rahwan, I. (2018). The Moral Machine experiment. *Nature*, 563(7729), 59–64. <https://doi.org/10.1038/s41586-018-0637-6>
- Bago, B., Kovacs, M., Protzko, J., Nagy, T., Kekecs, Z., Palfi, B., Adamkovic, M., Adamus, S., Albalooshi, S., Albayrak-Aydemir, N., Alfian, I. N., Alper, S., Alvarez-Solas, S., Alves, S. G., Amaya, S., Andresen, P. K., Anjum, G., Ansari, D., Arriaga, P., Aruta, J. J. B. R., ... Aczel, B. (2022). Situational factors shape moral judgements in the trolley dilemma in Eastern, Southern and Western countries in a culturally diverse sample. *Nature Human Behaviour*, 6(6), 880–895. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01319-5>
- Baldassarri, D., & Park, B. (2020). Was There a Culture War? Partisan Polarization and Secular Trends in US Public Opinion. *The Journal of Politics*, 82(3), 809–827. <https://doi.org/10.1086/707306>
- Barkan, S. E. (2014). Gender and Abortion Attitudes: Religiosity as a Suppressor Variable. *Public Opinion Quarterly*, 78(4), 940–950. <https://doi.org/10.1093/poq/nfu047>
- Bartholow, B. D., Fleming, K. A., Wood, P. K., Cowan, N., Saults, J. S., Altamirano, L., Miyake, A., Martins, J., & Sher, K. J. (2018). Alcohol effects on response inhibition: Variability across tasks and individuals. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 26(3), 251–267. <https://doi.org/10.1037/pha0000190>
- Berman, J. Z., & Small, D. A. (2018). Discipline and desire: On the relative importance of willpower and purity in signaling virtue. *Journal of Experimental Social Psychology*, 76, 220–230. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2018.02.007>
- Bersoff, D. M. (1999). Why good people sometimes do bad things: Motivated reasoning and unethical behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(1), 28–39. <https://doi.org/10.1177/0146167299025001003>
- Białek, M., & De Neys, W. (2017). Dual processes and moral conflict: Evidence for deontological reasoners' intuitive utilitarian sensitivity. *Judgment and Decision Making*, 12(2), 148–167. <https://doi.org/10.1017/S1930297500005696>

- Białek, M., Paruzel-Czachura, M., & Gawronski, B. (2019). Foreign language effects on moral dilemma judgments: An analysis using the CNI model. *Journal of Experimental Social Psychology, 85*, 103855. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.103855>
- Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., Segal, Z. V., Abbey, S., Speca, M., Velting, D., & Devins, G. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice, 11*(3), 230–241. <https://doi.org/10.1093/clipsy.bph077>
- Bloom, P. (2013). *Just babies: The origins of good and evil*. Crown Publishers/Random House.
- Bond, R., & Smith, P. B. (1996). Culture and conformity: A meta-analysis of studies using Asch's (1952b, 1956) line judgment task. *Psychological Bulletin, 119*(1), 111–137. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.119.1.111>
- Bostyn, D. H., & Roets, A. (2017). An asymmetric moral conformity effect: Subjects conform to deontological but not consequentialist majorities. *Social Psychological and Personality Science, 8*(3), 323–330. <https://doi.org/10.1177/1948550616671999>
- Bostyn, D. H., Sevenhant, S., & Roets, A. (2018). Of mice, men, and trolleys: Hypothetical judgment versus real-life behavior in trolley-style moral dilemmas. *Psychological Science, 29*(7), 1084–1093. <https://doi.org/10.1177/0956797617752640>
- Bowdring, M. A., & Sayette, M. A. (2018). Perception of physical attractiveness when consuming and not consuming alcohol: A meta-analysis. *Addiction, 113*(9), 1585–1597. <https://doi.org/10.1111/add.14227>
- Brandury, R. (2018). *The digital lives of Millennials and Gen Z. Live- Person*. <https://liveperson.docsend.com/view/tm8j45m>
- Button, K. S., Bal, L., Clark, A., & Shipley, T. (2016). Preventing the ends from justifying the means: Withholding results to address publication bias in peer-review. *BMC Psychology, 4*(1), 59. <https://doi.org/10.1186/s40359-016-0167-7>
- Capraro, V., Everett, J. A. C., & Earp, B. D. (2019). Priming intuition disfavors instrumental harm but not impartial beneficence. *Journal of Experimental Social Psychology, 83*, 142–149. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.04.006>
- Carvajal, F., Vidrales, R., Rubio, S., & Martín, P. (2004). Effect of the changes in facial expression and/or identity of the model on a face discrimination task. *Psicothema, 16*(4), 587–591.
- Caviola, L., Everett, J. A. C., & Faber, N. S. (2019). The moral standing of animals: Towards a psychology of speciesism. *Journal of Personality and Social Psychology, 116*(6), 1011–1029. <https://doi.org/10.1037/pspp0000182>
- Caviola, L., Kahane, G., Everett, J. A. C., Teperman, E., Savulescu, J., & Faber, N. S. (2021). Utilitarianism for animals, Kantianism for people? Harming animals and humans for the greater good. *Journal of Experimental Psychology: General, 150*(5), 1008–1039. <https://doi.org/10.1037/xge0000988>
- Cheang, R., Gillions, A., & Sparkes, E. (2019). Do Mindfulness-Based Interventions Increase Empathy and Compassion in Children and Adolescents: A Systematic Review. *Journal of Child and Family Studies, 28*(7), 1765–1779. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01413-9>
- Chituc, V., & Sinnott-Armstrong, W. (2020). Moral conformity and its philosophical lessons. *Philosophical Psychology, 33*(2), 1–21. <https://doi.org/10.1080/09515089.2020.1719395>
- Clifford, S., Iyengar, V., Cabeza, R., & Sinnott-Armstrong, W. (2015). Moral foundations vignettes: A standardized stimulus database of scenarios based on moral foundations theory. *Behavior Research Methods, 47*(4), 1178–1198. <https://doi.org/10.3758/s13428-014-0551-2>
- Cohen, T. R., Panter, A. T., & Turan, N. (2012). Guilt Proneness and Moral Character. *Current Directions in Psychological Science, 21*(5), 355–359. <https://doi.org/10.1177/0963721412454874>
- Cohen, T. R., Panter, A. T., & Turan, N. (2013). Predicting counterproductive work behavior from guilt proneness. *Journal of Business Ethics, 114*(1), 45–53. <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1326-2>
- Conway, P., & Gawronski, B. (2013). Deontological and utilitarian inclinations in moral decision making: A process dissociation approach. *Journal of Personality and Social Psychology, 104*(2), 216–235. <https://doi.org/10.1037/a0031021>
- Corey, J. D., Hayakawa, S., Foucart, A., Aparici, M., Botella, J., Costa, A., & Keysar, B. (2017). Our moral choices are foreign to us. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, 43*(7), 1109–1128. <https://doi.org/10.1037/xlm0000356>
- Costa, A., Foucart, A., Arnon, I., Aparici, M., & Apestequia, J. (2014). “Piensa” twice: On the foreign language effect in decision making. *Cognition, 130*(2), 236–254. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.11.010>
- Cowan, S. K., Bruce, T. C., Perry, B. L., Ritz, B., Perrett, S., & Anderson, E. M. (2022). Discordant benevolence: How and why people help others in the face of conflicting values. *Science Advances, 8*(7), eabj5851. <https://doi.org/10.1126/sciadv.abj5851>
- Crone, D. L., & Laham, S. M. (2017). Utilitarian preferences or action preferences? De-confounding action and moral code in sacrificial dilemmas. *Personality and Individual Differences, 104*, 476–481. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.09.022>

- Crutchfield, R. S. (1955). Conformity and character. *American Psychologist*, *10*(5), 191–198.
<https://doi.org/10.1037/h0040237>
- Dahl, A. (2023). What We Do When We Define Morality (And Why We Need to Do It). *Psychological Inquiry*, *34*, 53–79. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2023.2248854>
- Darby, B. W., & Schlenker, B. R. (1989). Children's reactions to transgressions: Effects of the actor's apology, reputation and remorse. *British Journal of Social Psychology*, *28*(4), 353–364.
<https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1989.tb00879.x>
- De Neys, W., & Pennycook, G. (2019). Logic, Fast and Slow: Advances in Dual-Process Theorizing. *Current Directions in Psychological Science*, *28*(5), 503–509. <https://doi.org/10.1177/0963721419855658>
- D'Esterre, A. P., Rizzo, M. T., & Killen, M. (2019). Unintentional and intentional falsehoods: The role of morally relevant theory of mind. *Journal of Experimental Child Psychology*, *177*, 53–69.
<https://doi.org/10.1016/j.jecp.2018.07.013>
- Dhont, K., Hodson, G., Leite, A. C., & Salmen, A. (2019). The Psychology of Speciesism. In K. Dhont, & G. Hodson (Eds.), *Why We Love and Exploit Animals*. Routledge.
- Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, *64*, 135–168.
<https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750>
- DiMaggio, P., Evans, J., & Bryson, B. (1996). Have American's Social Attitudes Become More Polarized? *American Journal of Sociology*, *102*(3), 690–755. <https://doi.org/10.1086/230995>
- Donald, J. N., Sahdra, B. K., Van Zanden, B., Duineveld, J. J., Atkins, P. W. B., Marshall, S. L., & Ciarrochi, J. (2019). Does your mindfulness benefit others? A systematic review and meta-analysis of the link between mindfulness and prosocial behaviour. *British Journal of Psychology*, *110*(1), 101–125.
<https://doi.org/10.1111/bjop.12338>
- Doris, J. M. (2010). *The Moral Psychology Handbook*. Oxford University Press.
- Duke, A. A., & Bègue, L. (2015). The Drunk Utilitarian: Blood Alcohol Concentration Predicts Utilitarian Responses in Moral Dilemmas. *Cognition*, *134*, 121–127.
<https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.09.006>
- Effron, D. A. (2014). Making Mountains of Morality From Molehills of Virtue: Threat Causes People to Overestimate Their Moral Credentials. *Personality & Social Psychology Bulletin*, *40*(8), 972–985.
<https://doi.org/10.1177/0146167214533131>
- Ellemers, N., van der Toorn, J., Paunov, Y., & van Leeuwen, T. (2019). The Psychology of Morality: A Review and Analysis of Empirical Studies Published From 1940 Through 2017. *Personality and Social Psychology Review*, *23*(4), 332–366. <https://doi.org/10.1177/1088868318811759>
- Euser, A. S., & Franken, I. H. A. (2012). Alcohol affects the emotional modulation of cognitive control: An event-related brain potential study. *Psychopharmacology*, *222*(3), 459–476.
<https://doi.org/10.1007/s00213-012-2664-6>
- Everett, J. A. C., Faber, N. S., Savulescu, J., & Crockett, M. J. (2018). The costs of being consequentialist: Social inference from instrumental harm and impartial beneficence. *Journal of Experimental Social Psychology*, *79*, 200–216. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2018.07.004>
- Everett, J. A. C., & Kahane, G. (2020). Switching Tracks? Towards a Multidimensional Model of Utilitarian Psychology. *Trends in Cognitive Sciences*, *24*(2), 124–134. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2019.11.012>
- Everett, J. A. C., Pizarro, D. A., & Crockett, M. J. (2016). Inference of trustworthiness from intuitive moral judgments. *Journal of Experimental Psychology. General*, *145*(6), 772–787.
<https://doi.org/10.1037/xge0000165>
- Exum, M. L. (2006). Alcohol and aggression: An integration of findings from experimental studies. *Journal of Criminal Justice*, *34*(2), 131–145. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2006.01.008>
- Fanelli, D. (2010). “Positive” Results Increase Down the Hierarchy of the Sciences. *PLOS ONE*, *5*(4), e10068.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0010068>
- Ferguson, C. J., & Heene, M. (2012). A Vast Graveyard of Undead Theories: Publication Bias and Psychological Science's Aversion to the Null. *Perspectives on Psychological Science*, *7*(6), 555–561.
<https://doi.org/10.1177/1745691612459059>
- Fiorina, M. P. (2017). *Unstable majorities: Polarization, party sorting, and political stalemate*. Hoover press.
- Fitzgerald, C. J., Thompson, J. A., & Lorentz, B. (2022). State Mindfulness Increases Utilitarian Decision Making but Not at the Expense of Inclusive Fitness. *Evolutionary Psychological Science*, *8*(4), 424–429. <https://doi.org/10.1007/s40806-022-00328-x>
- Fleeson, W. (2001). Toward a structure- and process-integrated view of personality: Traits as density distribution of states. *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*(6), 1011–1027.
- Fleeson, W. (2004). Moving personality beyond the person-situation debate: The challenge and the opportunity of within-person variability. *Current Directions in Psychological Science*, *13*(2), 83–87.
<https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00280.x>
- Foot, P. (1967). The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect. *Oxford Review*, *5*, 5–15.

- Francis, K. B., Gummerum, M., Ganis, G., Howard, I. S., & Terbeck, S. (2019). Alcohol, empathy, and morality: Acute effects of alcohol consumption on affective empathy and moral decision-making. *Psychopharmacology*, 236(12), 3477–3496. <https://doi.org/10.1007/s00213-019-05314-z>
- Franco, A., Malhotra, N., & Simonovits, G. (2014). Publication bias in the social sciences: Unlocking the file drawer. *Science*, 345(6203), 1502–1505. <https://doi.org/10.1126/science.1255484>
- Gawronski, B., Armstrong, J., Conway, P., Friesdorf, R., & Hütter, M. (2017). Consequences, norms, and generalized inaction in moral dilemmas: The CNI model of moral decision-making. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(3), 343–376. <https://doi.org/10.1037/pspa0000086>
- Geipel, J., Hadjichristidis, C., & Surian, L. (2015). The foreign language effect on moral judgment: The role of emotions and norms. *PLoS ONE*, 10(7). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0131529>
- Gert, B., & Gert, J. (2020). The Definition of Morality. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020). Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/morality-definition/>
- Giancola, P. R., Josephs, R. A., Parrott, D. J., & Duke, A. A. (2010). Alcohol Myopia Revisited: Clarifying Aggression and Other Acts of Disinhibition Through a Distorted Lens. *Perspectives on Psychological Science: A Journal of the Association for Psychological Science*, 5(3), 265–278. <https://doi.org/10.1177/1745691610369467>
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.
- Giner-Sorolla, R. (2012). Science or art? How aesthetic standards grease the way through the publication bottleneck but undermine science. *Perspectives on Psychological Science*, 7(6), 562–571. <https://doi.org/10.1177/1745691612457576>
- Ginges, J., & Atran, S. (2009). What motivates participation in violent political action: Selective incentives or parochial altruism? *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1167, 115–123. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.04543.x>
- Graham, J., & Haidt, J. (2012). Sacred values and evil adversaries: A moral foundations approach. In *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil* (pp. 11–31). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13091-001>
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. (2013). Chapter Two - Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. In P. Devine & A. Plant (Eds.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 47, pp. 55–130). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4>
- Graham, J., Haidt, J., Motyl, M., Meindl, P., Iskiwicz, C., & Mooijman, M. (2018). Moral foundations theory: On the advantages of moral pluralism over moral monism. In K. Gray & J. Graham (Eds.), *Atlas of moral psychology* (pp. 211–222). The Guilford Press.
- Graham, J., Haidt, J., & Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029–1046. <https://doi.org/10.1037/a0015141>
- Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 366–385. <https://doi.org/10.1037/a0021847>
- Gray, K., & Graham, J. (2018). *Atlas of moral psychology*. The Guilford Press.
- Green, J. (2007). The biology of morality: Neuroscientists respond to Killen and Smetana. *Human Development*. <https://doi.org/10.1159/000106413>
- Greene, J. (2013). *Moral tribes: Emotion, reason, and the gap between us and them*. Penguin Press.
- Greene, J., Morelli, S., Lowenberg, K., Nystrom, L., & Cohen, J. (2008). Cognitive Load Selectively Interferes with Utilitarian Moral Judgment. *Cognition*, 107(3), 1144–1154. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2007.11.004>
- Greene, J., Nystrom, L., Engell, A., Darley, J., & Cohen, J. (2004). The neural bases of cognitive conflict and control in moral judgment. *Neuron*, 44(2), 389–400. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2004.09.027>
- Greene, J., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M., & Cohen, J. D. (2001). An fMRI investigation of emotional engagement in moral judgment. *Science*, 293(5537), 2105–2108. <https://doi.org/10.1126/science.1062872>
- Greenfield, T. K. (1998). Evaluating Competing Models of Alcohol-Related Harm. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 22(2), 52–62. <https://doi.org/10.1111/j.1530-0277.1998.tb04374.x>
- Gromet, D. M., Goodwin, G. P., & Goodman, R. A. (2016). Pleasure from another's pain: The influence of a target's hedonic states on attributions of immorality and evil. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(8), 1077–1091. <https://doi.org/10.1177/0146167216651408>
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814–834. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.108.4.814>

- Haidt, J. (2012). *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. Pantheon/Random House.
- Hamlin, J. K. (2013). Failed attempts to help and harm: Intention versus outcome in preverbal infants' social evaluations. *Cognition*, 128(3), 451–474. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.04.004>
- Hare, B., & Tomasello, M. (2005). Human-like social skills in dogs? *Trends in Cognitive Sciences*, 9(9), 439–444. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2005.07.003>
- Hartgerink, C. H. J., Wicherts, J. M., & van Assen, M. A. L. M. (2017). Too Good to be False: Nonsignificant Results Revisited. *Collabra: Psychology*, 3(9). <https://doi.org/10.1525/collabra.71>
- Hayakawa, S., Tannenbaum, D., Costa, A., Corey, J. D., & Keysar, B. (2017). Thinking More or Feeling Less? Explaining the Foreign-Language Effect on Moral Judgment. *Psychological Science*, 28(10), 1387–1397. <https://doi.org/10.1177/0956797617720944>
- Heath, J., & Hardy-Vallée, B. (2015). Why do people behave immorally when drunk? *Philosophical Explorations*, 18(3), 310–329. <https://doi.org/10.1080/13869795.2015.996585>
- Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). Most people are not WEIRD. *Nature*, 466(7302), Article 7302. <https://doi.org/10.1038/466029a>
- Hertz, S. G., & Krettenauer, T. (2016). Does moral identity effectively predict moral behavior?: A meta-analysis. *Review of General Psychology*, 20(2), 129–140. <https://doi.org/10.1037/gpr0000062>
- Hirschberger, G., & Pyszczynski, T. (2012). Killing with a clean conscience: Existential angst and the paradox of morality. In M. Mikulincer & P. R. Shaver, *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil* (pp. 331–347). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13091-018>
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. SAGE.
- Hollinger, R. C., & Clark, J. P. (1983). Deterrence in the workplace: Perceived certainty, perceived severity, and employee theft. *Social Forces*, 62(2), 398–418. <https://doi.org/10.2307/2578314>
- Horta, O. (2010). What is Speciesism? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 23(3), 243–266. <https://doi.org/10.1007/s10806-009-9205-2>
- Hughes, C., & Devine, R. T. (2015). Individual differences in theory of mind from preschool to adolescence: Achievements and directions. *Child Development Perspectives*, 9(3), 149–153. <https://doi.org/10.1111/cdep.12124>
- Hussar, K. M., & Harris, P. L. (2010). Children who choose not to eat meat: A study of early moral decision-making. *Social Development*, 19(3), 627–641. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2009.00547.x>
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51. <https://doi.org/10.2307/2657288>
- Jarmakowski-Kostrzanowski, T., & Jarmakowska-Kostrzanowska, L. (2016). The Polish adaptation of Moral Foundation Questionnaire (MFQ-PL). *Social Psychological Bulletin*, 39, 489–508.
- Jędrzycka, W., Misiak, M., & Whitehouse, H. (2023). Explaining political polarization over abortion: The role of moral values among conservatives. *Social Psychology*, 54(4), 249–259. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000525>
- Jelen, T. G., & Wilcox, C. (2003). Causes and Consequences of Public Attitudes Toward Abortion: A Review and Research Agenda. *Political Research Quarterly*, 56(4), 489–500. <https://doi.org/10.1177/106591290305600410>
- Jonason, P. K., Zajenkowski, M., Szymaniak, K., & Leniarska, M. (2022). Attitudes towards Poland's ban on abortion: Religiousness, morality, and situational affordances. *Personality and Individual Differences*, 184, 111229. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111229>
- Jones, J. M. (2018). US abortion attitudes remain closely divided. *Gallup*.
- Kahane, G. (2015). Sidetracked by trolleys: Why sacrificial moral dilemmas tell us little (or nothing) about utilitarian judgment. *Social Neuroscience*, 10(5), 551–560. <https://doi.org/10.1080/17470919.2015.1023400>
- Kahane, G., Everett, J. A. C., Earp, B. D., Caviola, L., Faber, N. S., Crockett, M. J., & Savulescu, J. (2018). Beyond Sacrificial Harm: A Two-Dimensional Model of Utilitarian Psychology. *Psychological Review*, 125(2), 131–164. <https://doi.org/10.1037/rev0000093>
- Kalish, C. (1998). Reasons and causes: Children's understanding of conformity to social rules and physical laws. *Child Development*, 69(3), 706–720. <https://doi.org/10.2307/1132199>
- Kan, M. P. H., & Fabrigar, L. R. (2017). Theory of Planned Behavior. In V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (pp. 1–8). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_1191-1
- Kant, I. (1916). *Fundamental Principles of the Metaphysics of Ethics*. Longmans, Green.

- Kelly, M., Ngo, L., Chituc, V., Huettel, S., & Sinnott-Armstrong, W. (2017). Moral conformity in online interactions: Rational justifications increase influence of peer opinions on moral judgments. *Social Influence, 12*(2–3), 57–68. <https://doi.org/10.1080/15534510.2017.1323007>
- Kiley, K., & Vaisey, S. (2020). Measuring stability and change in personal culture using panel data. *American Sociological Review, 85*(3), 477–506. <https://doi.org/10.1177/0003122420921538>
- Killen, M., Mulvey, K. L., Richardson, C., Jampol, N., & Woodward, A. (2011). The accidental transgressor: Morally-relevant theory of mind. *Cognition, 119*(2), 197–215. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2011.01.006>
- Killen, M., & Smetana, J. (Eds.). (2023). *Handbook of Moral Development*. Routledge.
- Kivikangas, J. M., Fernández-Castilla, B., Järvelä, S., Ravaja, N., & Lönnqvist, J.-E. (2021). Moral foundations and political orientation: Systematic review and meta-analysis. *Psychological Bulletin, 147*(1), 55–94. <https://doi.org/10.1037/bul0000308>
- Knobe, J. (2021). Philosophical Intuitions Are Surprisingly Stable Across Both Demographic Groups and Situations. *Filozofia Nauki, 29*(2), 11–76.
- Kohlberg, L. (1963). Moral development and identification. In *Child psychology: The sixty-second yearbook of the National Society for the Study of Education, Part I*. (pp. 277–332). University of Chicago Press. <https://doi.org/10.1037/13101-008>
- Koleva, S. P., Graham, J., Iyer, R., Ditto, P. H., & Haidt, J. (2012). Tracing the threads: How five moral concerns (especially Purity) help explain culture war attitudes. *Journal of Research in Personality, 46*(2), 184–194. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2012.01.006>
- Körner, A., Deutsch, R., & Gawronski, B. (2020). Using the CNI Model to Investigate Individual Differences in Moral Dilemma Judgments. *Personality and Social Psychology Bulletin, 46*(9), 1392–1407. <https://doi.org/10.1177/0146167220907203>
- Kouchaki, M., & Desai, S. D. (2015). Anxious, threatened, and also unethical: How anxiety makes individuals feel threatened and commit unethical acts. *Journal of Applied Psychology, 100*(2), 360–375. <https://doi.org/10.1037/a0037796>
- Krull, D. S., Seger, C. R., & Silveira, D. H. (2008). Smile when you say that: Effects of willingness on dispositional inferences. *Journal of Experimental Social Psychology, 44*(3), 735–742. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2007.05.004>
- Kundu, P., & Cummins, D. D. (2013). Morality and conformity: The Asch paradigm applied to moral decisions. *Social Influence, 8*(4), 268–279. <https://doi.org/10.1080/15534510.2012.727767>
- Kuntsche, E., & Cooper, M. L. (2010). Drinking to have fun and to get drunk: Motives as predictors of weekend drinking over and above usual drinking habits. *Drug and Alcohol Dependence, 110*(3), 259–262. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2010.02.021>
- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., & Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutionalized population. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(1), 151–158. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.68.1.151>
- Levine, E. E., Barasch, A., Rand, D., Berman, J. Z., & Small, D. A. (2018). Signaling emotion and reason in cooperation. *Journal of Experimental Psychology: General, 147*(5), 702–719. <https://doi.org/10.1037/xge0000399>
- Lilienfeld, S. O., Latzman, R. D., Watts, A. L., Smith, S. F., & Dutton, K. (2014). Correlates of psychopathic personality traits in everyday life: Results from a large community survey. *Frontiers in Psychology, 5*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00740>
- Lilienfeld, S. O., & Widows, M. R. (2005). *Psychopathic Personality Inventory-revised*. Professional manual. Psychological Assessment Resources.
- Lisciandra, C., Postma-Nilsenová, M., & Colombo, M. (2013). Conformality. A Study on Group Conditioning of Normative Judgment. *Review of Philosophy and Psychology, 4*(4), 751–764. <https://doi.org/10.1007/s13164-013-0161-4>
- Luke, D. M., & Gawronski, B. (2021). Political Ideology and Moral Dilemma Judgments: An Analysis Using the CNI Model. *Personality and Social Psychology Bulletin, 0146167220987990*. <https://doi.org/10.1177/0146167220987990>
- Luke, D., Neumann, C., & Gawronski, B. (2022). Psychopathy and Moral-Dilemma Judgment: An Analysis Using the Four-Factor Model of Psychopathy and the CNI Model of Moral Decision-Making. *Clinical Psychological Science, 10*, 553–569. <https://doi.org/10.1177/21677026211043862>
- Maddow-Zimet, I., Lindberg, L. D., & Castle, K. (2021). State-Level Variation in Abortion Stigma and Women and Men’s Abortion Underreporting in the USA. *Population Research and Policy Review, 40*(6), 1149–1161. <https://doi.org/10.1007/s11113-021-09657-4>
- Malka, A., Lelkes, Y., Srivastava, S., Cohen, A. B., & Miller, D. T. (2012). The association of religiosity and political conservatism: The role of political engagement. *Political Psychology, 33*(2), 275–299. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2012.00875.x>

- Malle, B. F. (2021). Moral judgments. *Annual Review of Psychology*, 72, 293–318. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-072220-104358>
- Martin, S. E. (2001). The links between alcohol, crime and the criminal justice system: Explanations, evidence and interventions. *The American Journal on Addictions*, 10, 136–158. <https://doi.org/10.1080/105504901750227796>
- Mededović, J., & Vujičić, N. (2022). How dark is the personality of murderers? Psychopathy, Machiavellianism, and sadism in homicide offenders. *Personality and Individual Differences*, 197, 111772. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111772>
- Milesi, P., Süssenbach, P., Bohner, G., & Megías, J. L. (2020). The interplay of modern myths about sexual aggression and moral foundations in the blaming of rape victims. *European Journal of Social Psychology*, 50(1), 111–123. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2622>
- Mill, J. S. (1863). *Utilitarianism*. Parker, Son and Bourn.
- Monin, B., & Jordan, A. H. (2009). The Dynamic Moral Self: A Social Psychological Perspective. In D. K. Lapsley & D. Narvaez (Eds.), *Personality, Identity, and Character: Explorations in Moral Psychology* (pp. 341–354). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511627125.016>
- Moore, C. (2015). Moral disengagement. *Current Opinion in Psychology*, 6, 199–204. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.07.018>
- Muda, R., Niszczota, P., Białek, M., & Conway, P. (2018). Reading dilemmas in a foreign language reduces both deontological and utilitarian response tendencies. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 44(2), 321–326. <https://doi.org/10.1037/xlm0000447>
- Munafò, M. R., Nosek, B. A., Bishop, D. V. M., Button, K. S., Chambers, C. D., Percie du Sert, N., Simonsohn, U., Wagenmakers, E.-J., Ware, J. J., & Ioannidis, J. P. A. (2017). A manifesto for reproducible science. *Nature Human Behaviour*, 1(1), Article 1. <https://doi.org/10.1038/s41562-016-0021>
- Muthukrishna, M., Bell, A. V., Henrich, J., Curtin, C. M., Gedranovich, A., McInerney, J., & Thue, B. (2020). Beyond western, educated, industrial, rich, and democratic (WEIRD) psychology: Measuring and mapping scales of cultural and psychological distance. *Psychological Science*, 31(6), 678–701. <https://doi.org/10.1177/0956797620916782>
- National Survey on Drug Use and Health. (2019). *Alcohol Facts and Statistics | National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism (NIAAA)*. <https://www.niaaa.nih.gov/publications/brochures-and-fact-sheets/alcohol-facts-and-statistics>
- Neff, K. D. (2003). The Development and Validation of a Scale to Measure Self-Compassion. *Self and Identity*, 2(3), 223–250. <https://doi.org/10.1080/15298860309027>
- Neldner, K., Crimston, C., Wilks, M., Redshaw, J., & Nielsen, M. (2018). The developmental origins of moral concern: An examination of moral boundary decision making throughout childhood. *PLoS One*, 13(5), e0197819. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0197819>
- Nielsen, M., Haun, D., Kärtner, J., & Legare, C. H. (2017). The persistent sampling bias in developmental psychology: A call to action. *Journal of Experimental Child Psychology*, 162, 31–38. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2017.04.017>
- Nobes, G., Panagiotaki, G., & Pawson, C. (2009). The influence of negligence, intention, and outcome on children's moral judgments. *Journal of Experimental Child Psychology*, 104(4), 382–397. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2009.08.001>
- Noval, L. J., & Stahl, G. K. (2017). Accounting for Proscriptive and Prescriptive Morality in the Workplace: The Double-Edged Sword Effect of Mood on Managerial Ethical Decision Making. *Journal of Business Ethics*, 142(3), 589–602. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2767-1>
- Ohbuchi, K., & Sato, K. (1994). Children's reactions to mitigating accounts: Apologies, excuses, and intentionality of harm. *The Journal of Social Psychology*, 134(1), 5–17. <https://doi.org/10.1080/00224545.1994.9710877>
- Paruzel-Czachura, M. (2023). What is Morality? Narrow and Broad Definition. *Psychological Inquiry*, 34, 91–95. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2023.2248855>
- Paruzel-Czachura, M., & Blukacz, M. (2021). How relevant for you is to be a moral person? Polish validation of the Self-Importance of Moral Identity Scale. *PLoS One*, 16(8), e0255386. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255386>
- Paruzel-Czachura, M., & Charzyńska, E. (2022). Investigating the Relationship between Centrality of Religiosity, Instrumental Harm, and Impartial Beneficence through the Lens of Moral Foundations. *Religions*, 13(12), Article 12. <https://doi.org/10.3390/rel13121215>
- Paruzel-Czachura, M., Pypno, K., Everett, J. A. C., Białek, M., & Gawronski, B. (2023). The Drunk Utilitarian Revisited: Does Alcohol Really Increase Utilitarianism in Moral Judgment? *Personality & Social Psychology Bulletin*, 49(1), 20–31. <https://doi.org/10.1177/01461672211052120>

- Patrick, C. J., Fowles, D. C., & Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and Psychopathology*, 21(3), 913–938. <https://doi.org/10.1017/S0954579409000492>
- Pernanen, K. (1991). *Alcohol in human violence*. Guilford Press.
- Peters, E., Västfjäll, D., Gärling, T., & Slovic, P. (2006). Affect and decision making: A “hot” topic. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19(2), 79–85. <https://doi.org/10.1002/bdm.528>
- Piazza, J., & Sousa, P. (2014). Religiosity, Political Orientation, and Consequentialist Moral Thinking. *Social Psychological and Personality Science*, 5(3), 334–342. <https://doi.org/10.1177/1948550613492826>
- Pizarro, D. A., Uhlmann, E., & Bloom, P. (2003). Causal deviance and the attribution of moral responsibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39(6), 653–660. [https://doi.org/10.1016/S0022-1031\(03\)00041-6](https://doi.org/10.1016/S0022-1031(03)00041-6)
- Prentice, M., Jayawickreme, E., Hawkins, A., Hartley, A., Furr, R. M., & Fleeson, W. (2019). Morality as a Basic Psychological Need. *Social Psychological and Personality Science*, 10(4), 449–460. <https://doi.org/10.1177/1948550618772011>
- Prinz, J. J., & Nichols, S. (2010). Moral Emotions. In J. M. Doris (Ed.), *The Moral Psychology Handbook* (p. 111). Oxford University Press.
- Querstret, D., Morison, L., Dickinson, S., Cropley, M., & John, M. (2020). Mindfulness-based stress reduction and mindfulness-based cognitive therapy for psychological health and well-being in nonclinical samples: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Stress Management*, 27(4), 394–411. <https://doi.org/10.1037/str0000165>
- Ray, S., Mun, E.-Y., Buckman, J. F., Udo, T., & Bates, M. E. (2012). Memory for emotional picture cues during acute alcohol intoxication. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 73(5), 718–725. <https://doi.org/10.15288/jsad.2012.73.718>
- Rehm, J., Shield, K. D., Joharchi, N., & Shuper, P. A. (2012). Alcohol consumption and the intention to engage in unprotected sex: Systematic review and meta-analysis of experimental studies. *Addiction (Abingdon, England)*, 107(1), 51–59. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2011.03621.x>
- Riedel, P., Wolff, M., Spreer, M., Petzold, J., Plawecki, M. H., Goschke, T., Zimmermann, U. S., & Smolka, M. N. (2021). Acute alcohol does not impair attentional inhibition as measured with Stroop interference scores but impairs Stroop performance. *Psychopharmacology*, 238(6), 1593–1607. <https://doi.org/10.1007/s00213-021-05792-0>
- Riggs, A. E., & Kalish, C. W. (2016). Children’s evaluations of rule violators. *Cognitive Development*, 40, 132–143. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2016.09.001>
- Rilling, J. K., & Sanfey, A. G. (2011). The neuroscience of social decision-making. *Annual Review of Psychology*, 62, 23–48. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131647>
- Robinson, P., Jackowitz, S., & Bartels, D. (2012). Extralegal Punishment Factors: A Study of Forgiveness, Hardship, Good Deeds, Apology, Remorse, and Other Such Discretionary Factors in Assessing Criminal Punishment. *Vanderbilt Law Review*, 65(3), 737.
- Roizen, J. (1997). Epidemiological issues in alcohol-related violence. *Recent Developments in Alcoholism: An Official Publication of the American Medical Society on Alcoholism, the Research Society on Alcoholism, and the National Council on Alcoholism*, 13, 7–40. https://doi.org/10.1007/0-306-47141-8_2
- Roy, S., Vize, C., Uzieblo, K., van Dongen, J. D. M., Miller, J., Lynam, D., Brazil, I., Yoon, D., Mokros, A., Gray, N. S., Snowden, R., & Neumann, C. S. (2021). Triarchic or septarchic?—Uncovering the Triarchic Psychopathy Measure’s (TriPM) structure. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 12(1), 1–15. <https://doi.org/10.1037/per0000392>
- Saarni, C. (2010). The Plasticity of Emotional Development. *Emotion Review*, 2(3), 300–303. <https://doi.org/10.1177/1754073909357969>
- Sayette, M. A., Creswell, K. G., Dimoff, J. D., Fairbairn, C. E., Cohn, J. F., Heckman, B. W., Kirchner, T. R., Levine, J. M., & Moreland, R. L. (2012). Alcohol and group formation: A multimodal investigation of the effects of alcohol on emotion and social bonding. *Psychological Science*, 23(8), 869–878. <https://doi.org/10.1177/0956797611435134>
- Schein, C. (2020). The importance of context in moral judgments. *Perspectives on Psychological Science*, 15(2), 207–215. <https://doi.org/10.1177/1745691620904083>
- Schwartz, S. H. (2007). Universalism Values and the Inclusiveness of Our Moral Universe. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(6), 711–728. <https://doi.org/10.1177/0022022107308992>
- Sedikides, C., Meek, R., Alicke, M. D., & Taylor, S. (2014). Behind bars but above the bar: Prisoners consider themselves more prosocial than non-prisoners. *The British Journal of Social Psychology*, 53(2), 396–403. <https://doi.org/10.1111/bjso.12060>
- Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2002). *Mindfulness-based cognitive therapy for depression: A new approach to preventing relapse*. Guilford Press.

- Shapiro, S. L., Jazaieri, H., & Goldin, P. R. (2012). Mindfulness-based stress reduction effects on moral reasoning and decision making. *The Journal of Positive Psychology*, 7(6), 504–515. <https://doi.org/10.1080/17439760.2012.723732>
- Silver, E., & Abell, L. (2016). Beyond Harm and Fairness: A Study of Deviance and Morality. *Deviant Behavior*, 37(5), 496–508. <https://doi.org/10.1080/01639625.2015.1060746>
- Silver, J. R., & Silver, E. (2021). The Nature and Role of Morality in Offending: A Moral Foundations Approach. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 58(3), 343–380. <https://doi.org/10.1177/0022427820960201>
- Singer, P. (2011). *Practical Ethics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511975950>
- Sinnott-Armstrong, W. (2018). Asking the Right Questions in Moral Psychology. In K. Gray & J. Graham (Eds.), *The Atlas of Moral Psychology* (pp. 565–571). Guilford Press.
- Skitka, L. J., & Mullen, E. (2002). The Dark Side of Moral Conviction. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 2(1), 35–41. <https://doi.org/10.1111/j.1530-2415.2002.00024.x>
- Smith, C. E., & Harris, P. L. (2012). He didn't want me to feel sad: Children's reactions to disappointment and apology. *Social Development*, 21(2), 215–228. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2011.00606.x>
- Smith, I. H., Aquino, K., Koleva, S., & Graham, J. (2014). The moral ties that bind...Even to out-groups: The interactive effect of moral identity and the binding moral foundations. *Psychological Science*, 25(8), 1554–1562. <https://doi.org/10.1177/0956797614534450>
- Sodian, B., Kristen-Antonow, S., & Kloo, D. (2020). How does children's theory of mind become explicit? A review of longitudinal findings. *Child Development Perspectives*, 14(3), 171–177. <https://doi.org/10.1111/cdep.12381>
- Sorokowski, P., Kowal, M., Hussain, S., Ali Haideri, R., Misiak, M., Chatzipentidis, K., Kibris Mahmut, M., Małeckki, W., Dąbrowski, J., Frackowiak, T., Bartkowiak, A., Sorokowska, A., & Paruzel-Czachura, M. (2023). Older people are perceived as more moral than younger people: Data from seven culturally diverse countries. *Ethics & Behavior*, Advanced online publication. <https://doi.org/10.1080/10508422.2023.2248327>
- Spicer, D. N. (1994). World View and Abortion Beliefs: A Replication of Luker's Implicit Hypothesis*. *Sociological Inquiry*, 64(1), 114–126. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1994.tb01093.x>
- Stake, J. E. (1994). Development and validation of the Six-Factor Self-Concept Scale for adults. *Educational and Psychological Measurement*, 54(1), 56–72. <https://doi.org/10.1177/0013164494054001006>
- Steele, C. M., & Josephs, R. A. (1990). Alcohol myopia. Its prized and dangerous effects. *The American Psychologist*, 45(8), 921–933. <https://doi.org/10.1037//0003-066x.45.8.921>
- Stich, S. (2018). The moral domain. In K. Gray & J. Graham (Eds.), *The Atlas of Moral Psychology* (pp. 547–555). Guilford Press
- Strohinger, N., & Nichols, S. (2014). The essential moral self. *Cognition*, 131(1), 159–171. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.12.005>
- Sunstein, C. R. (2019). *Conformity: The Power of Social Influences*. NYU Press.
- Suter, R. S., & Hertwig, R. (2011). Time and moral judgment. *Cognition*, 119(3), 454–458. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2011.01.018>
- Szekér, S., & Vathy-Fogarassy, A. (2020). Weighted nearest neighbours-based control group selection method for observational studies. *PLOS ONE*, 15(7), e0236531. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236531>
- Szucs, D., & Ioannidis, J. P. A. (2017). When Null Hypothesis Significance Testing Is Unsuitable for Research: A Reassessment. *Frontiers in Human Neuroscience*, 11. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2017.00390>
- Tappin, B. M., & McKay, R. T. (2017). The illusion of moral superiority. *Social Psychological and Personality Science*, 8(6), 623–631. <https://doi.org/10.1177/1948550616673878>
- Thoma, P., Friedmann, C., & Suchan, B. (2013). Empathy and social problem solving in alcohol dependence, mood disorders and selected personality disorders. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 37(3), 448–470. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2013.01.024>
- Thomson, J. J. (1976). Killing, Letting Die, and the Trolley Problem. *The Monist*, 59(2), 204–217. <https://doi.org/10.5840/monist197659224>
- Tomlinson, E. C., Lewicki, R. J., & Ash, S. R. (2014). Disentangling the Moral Integrity Construct: Values Congruence as a Moderator of the Behavioral Integrity–Citizenship Relationship. *Group & Organization Management*, 39(6), 720–743. <https://doi.org/10.1177/1059601114551023>
- Turiel, E. (2018). Reasoning at the root of morality. In K. Gray & J. Graham (Eds.), *Atlas of moral psychology* (pp. 9–19). Guilford Press.
- Uhlmann, E. L., Pizarro, D. A., & Diermeier, D. (2015). A person-centered approach to moral judgment. *Perspectives on Psychological Science*, 10(1), 72–81. <https://doi.org/10.1177/1745691614556679>
- Uz, I. (2015). The index of cultural tightness and looseness among 68 countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(3), 319–335. <https://doi.org/10.1177/0022022114563611>

- Vaish, A., Carpenter, M., & Tomasello, M. (2011). Young children's responses to guilt displays. *Developmental Psychology*, 47(5), 1248–1262. <https://doi.org/10.1037/a0024462>
- Valdesolo, P., & Desteno, D. (2006). Manipulations of Emotional Context Shape Moral Judgment. *Psychological Science*, 17(6), 476–477. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01731.x>
- van Emmerik, A. A. P., Keijzer, R., & Schoenmakers, T. M. (2020). Integrating mindfulness into a routine schedule: The role of mobile-health mindfulness applications. In *Nutrition, fitness, and mindfulness: An evidence-based guide for clinicians* (pp. 217–222). Humana Press/Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-030-30892-6_15
- Van Lange, P. A. M. (1991). Being Better but Not Smarter than Others: The Muhammad Ali Effect at Work in Interpersonal Situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(6), 689–693. <https://doi.org/10.1177/0146167291176012>
- Van Lange, P. A. M., & Sedikides, C. (1998). Being more honest but not necessarily more intelligent than others: Generality and explanations for the Muhammad Ali effect. *European Journal of Social Psychology*, 28(4), 675–680. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199807/08\)28:4<675::AID-EJSP883>3.0.CO;2-5](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199807/08)28:4<675::AID-EJSP883>3.0.CO;2-5)
- Vecina, M. L. (2014). The Five Moral Foundations Sacredness Scale in men in court-mandated treatment for violently abusing their partners. *Personality and Individual Differences*, 64, 46–51. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.02.021>
- Vecina, M. L., Marzana, D., & Paruzel-Czachura, M. (2015). Connections between moral psychology and intimate partner violence: Can IPV be read through moral psychology? *Aggression and Violent Behavior*, 22, 120–127. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.04.013>
- Verhaeghen, P., & Aikman, S. N. (2020). How the mindfulness manifold relates to the five moral foundations, prejudice, and awareness of privilege. *Mindfulness*, 11(1), 241–254. <https://doi.org/10.1007/s12671-019-01243-2>
- Walach, H., Buchheld, N., Buttenmüller, V., Kleinknecht, N., & Schmidt, S. (2011). *Freiburg Mindfulness Inventory*. <https://doi.org/10.1037/t04847-000>
- Watt, H. (2017). *The Ethics of Pregnancy, Abortion and Childbirth: Exploring Moral Choices in Childbearing*. Routledge
- Watten, R. G., & Lie, I. (1996). Visual functions and acute ingestion of alcohol. *Ophthalmic and Physiological Optics*, 16(6), 460–466. [https://doi.org/10.1016/0275-5408\(96\)00020-8](https://doi.org/10.1016/0275-5408(96)00020-8)
- Weafer, J., Gallo, D. A., & De Wit, H. (2016). Acute effects of alcohol on encoding and consolidation of memory for emotional stimuli. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 77(1), 86–94. <https://doi.org/10.15288/jsad.2016.77.86>
- Wegner, A.-J., & Fahle, M. (1999). Alcohol and visual performance. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 23(3), 465–482. [https://doi.org/10.1016/S0278-5846\(99\)00009-3](https://doi.org/10.1016/S0278-5846(99)00009-3)
- Weiner, B., Graham, S., Peter, O., & Zmuidinas, M. (1991). Public confession and forgiveness. *Journal of Personality*, 59(2), 281–312. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1991.tb00777.x>
- Wilks, M., Caviola, L., Kahane, G., & Bloom, P. (2021). Children Prioritize Humans Over Animals Less Than Adults Do. *Psychological Science*, 32(1), 27–38. <https://doi.org/10.1177/0956797620960398>
- Winterich, K. P., Mittal, V., & Ross Jr., W. T. (2009). Donation behavior toward in-groups and out-groups: The role of gender and moral identity. *Journal of Consumer Research*, 36(2), 199–214. <https://doi.org/10.1086/596720>
- World Health Organization. (2022). *Alcohol*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol>
- Wygant, D. B., Pardini, D. A., Marsh, A. A., & Patrick, C. J. (2018). Understanding psychopathy: Where we are, where we can go. In C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy* (pp. 755–778). Guilford Press.
- Wynn, K., & Bloom, P. (2014). The moral baby. In M. Killen & J. Smetana (Eds.), *Handbook of moral development* (pp. 435–453). Psychology Press.
- Zell, E., Strickhouser, J. E., Sedikides, C., & Alicke, M. D. (2020). The better-than-average effect in comparative self-evaluation: A comprehensive review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 146(2), 118–149. <https://doi.org/10.1037/bul0000218>

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Poza pracą na Uniwersytecie Śląskim, zaangażowałam się w działalność naukową w wielu zagranicznych jednostkach, odwiedzając współpracowników i realizując tam badania. Najważniejsze z nich to moje dwa staże podoktorskie. Pierwszy staż odbyłam na Wydziale Psychologii *Complutense University* w Madrycie, jednym z wiodących ośrodków naukowych w Hiszpanii, pod opieką prof. Marii Luisy Veciny. Staż został sfinansowany ze stypendium Bekkera Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej. Podczas tego półrocznego pobytu prowadziłam badania na więźniach, które zaowocowały publikacją dwóch artykułów, a kolejne są w recenzji. Skupiałam się na moralności więźniów, badając ich moralną samoocenę, moralne fundamenty, utilitaryzm i moralne dystansowanie się. Badania te wniosły istotny wkład w psychologię moralności oraz psychologię sądową.

Drugi staż odbyłam na *University of Pennsylvania* (UPenn) w Filadelfii, w *Perelman School of Medicine, Penn Center for Neuroaesthetics*, pod kierunkiem prof. Anjana Chatterjee. UPenn to prestiżowa uczelnia należąca do Ivy League, grupy ośmiu najbardziej elitarnych uczelni w USA, znanej z wysokich standardów akademickich i naukowych. Staż finansowany był przez UPenn. Skoncentrowałam się na badaniach nad percepcją twarzy (stereotypy „piękno-jest-dobre” i „anomalnia-jest-zła”), doświadczaniu piękna i sztuki w kontekście moralności. W ciągu dwóch lat rozpoczęłam trzynaście projektów naukowych, badając m.in. różnice indywidualne w postrzeganiu twarzy (*face-reading*) z anomaliami, analizując rolę empatii, wrażliwości na wstręt, poglądów na sprawiedliwość i orientacji na społeczną dominację. Zidentyfikowałam istotną rolę „czytelnika” w stereotypach związanych z percepcją twarzy. Opracowałam także koncepcję konformizmu estetycznego, badając wpływ presji grupy na oceny atrakcyjności twarzy. Podczas stażu nauczyłam się programowania w R oraz kilku innych metod, które poszerzyły mój warsztat naukowy. W swoich badaniach na UPenn zaczęłam być bardziej wrażliwa na różnorodność materiałów do badań, np. wykorzystywałam zdjęcia osób różnych ras.

Poza stażami podoktorskimi, uczestniczyłam w krótszych wizytach naukowych, zarówno w Europie jak i USA, m.in. w Pradze (dwutygodniowa wizyta u prof. Marka Preissa, *Charles University in Prague*), Weronie (dwukrotnie dwutygodniowa wizyta u prof. Anny Meneghini, *University of Verona*) czy w Filadelfii (trzymiesięczna wizyta u prof. Geoffreya Goodwina, *University of Pennsylvania*). Współpracowałam z naukowcami z różnych krajów, m.in. z Irlandii (Cillian McHugh z *University of Limerick*), Belgii (Dries Bostyn z *Ghent University*), Wielkiej Brytanii (Jim A.C. Everett z *University of Kent*) i USA (Bertram Gawronski, Sam Gosling z *University of Texas at Austin*). Prowadziłam kilka projektów naukowych w ramach inicjatyw *Many Labs* i *Psychological Science Accelerator*, które polegają na jednoczesnym

przeprowadzaniu badań w wielu krajach, aby lepiej zrozumieć wpływ kultury na wyniki badań psychologicznych. Te działania są odpowiedzią na kryzys replikacyjny w psychologii. Część tych projektów jest w trakcie realizacji, a trzynaście z nich doczekało się publikacji, których jestem współautorem:

- Vlasceanu, M., Doell, K. C., Bak-Coleman, J. B., Todorova, B., Berkebile-Weinberg, M. M., Grayson, S. J., Patel, Y., Goldwert, D., Pei, Y., Chakroff, A., Pronizius, E., van den Broek, K. L., Vlasceanu, D., Constantino, S., Morais, M. J., Schumann, P., Rathje, S., Fang, K., Aglioti, S. M., Alfano, M., ... Van Bavel, J. J. (2024). Addressing climate change with behavioral science: A global intervention tournament in 63 countries. *Science Advances*, 10(6), eadj5778. <https://doi.org/10.1126/sciadv.adj5778>
- Azevedo, F., Pavlović, T., Rêgo, G. G., Ay, F. C., Gjoneska, B., Etienne, T. W., Ross, R. M., Schönegger, P., Riaño-Moreno, J. C., Cichocka, A., Capraro, V., Cian, L., Longoni, C., Chan, H. F., Van Bavel, J. J., Sjøstad, H., Nezlek, J. B., Alfano, M., Gelfand, M. J., Birtel, M. D., ... Sampaio, W. M. (2023). Social and moral psychology of COVID-19 across 69 countries. *Scientific Data*, 10(1), 272. <https://doi.org/10.1038/s41597-023-02080-8>
- Buchanan, E. M., Lewis, S. C., Paris, B., Forscher, P. S., Pavlacic, J. M., Beshears, J. E., Drexler, S. M., Gourdon-Kanhukamwe, A., Mallik, P. R., Silan, M. A. A., Miller, J. K., IJzerman, H., Moshontz, H., Beaudry, J. L., Suchow, J. W., Chartier, C. R., Coles, N. A., Sharifian, M., Todsén, A. L., Levitan, C. A., ... Primbs, M. A. (2023). The Psychological Science Accelerator's COVID-19 rapid-response dataset. *Scientific Data*, 10(1), 87. <https://doi.org/10.1038/s41597-022-01811-7>
- The Forecasting Collaborative (2023). Insights into the accuracy of social scientists' forecasts of societal change. *Nature Human Behavior*, 7, 484–501. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01517-1>
- Psychological Science Accelerator Self-Determination Theory Collaboration (2022). A global experiment on motivating social distancing during the COVID-19 pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 119(22), e2111091119. <https://doi.org/10.1073/pnas.2111091119>
- Delios, A., Clemente, E. G., Wu, T., Tan, H., Wang, Y., Gordon, M., Viganola, D., Chen, Z., Dreber, A., Johannesson, M., Pfeiffer, T., Uhlmann, E. L., & Generalizability Tests Forecasting Collaboration. (2022). Examining the generalizability of research findings from archival data. *PNAS Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 119(30), 1–9. <https://doi.org/10.1073/pnas.2120377119>
- Dorison, C. A., Lerner, J. S., Heller, B. H., Rothman, A. J., Kawachi, I. I., Wang, K., Rees, V. W., Gill, B. P., Gibbs, N., Ebersole, C. R., Vally, Z., Tajchman, Z., Zsido, A. N., Zrimsek, M., Chen, Z., Ziano, I., Gialitaki, Z., Ceary, C. D., Lin, Y., Kunisato, Y., ... Coles, N. A. (2022). In COVID-19 Health Messaging, Loss Framing Increases Anxiety with Little-to-No Concomitant Benefits: Experimental Evidence from 84 Countries. *Affective Science*, 3(3), 577–602. <https://doi.org/10.1007/s42761-022-00128-3>
- Van Bavel, J. J., Cichocka, A., Capraro, V., Sjøstad, H., Nezlek, J. B., Pavlović, T., Alfano, M., Gelfand, M. J., Azevedo, F., Birtel, M. D., Cislak, A., Lockwood, P. L., Ross, R. M., Abts, K., Agadullina, E., Aruta, J. J. B., Besharati, S. N., Bor, A., Choma, B. L., Crabtree, C. D., ... Boggio, P. S. (2022). National identity predicts public health support during a global pandemic. *Nature Communications*, 13(1), 517. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-27668-9>
- Pavlović, T., Azevedo, F., De, K., Riaño-Moreno, J. C., Maglić, M., Gkinopoulos, T., Donnelly-Kehoe, P. A., Payán-Gómez, C., Huang, G., Kantorowicz, J., Birtel, M. D., Schönegger, P., Capraro, V., Santamaria-García, H., Yucel, M., Ibanez, A., Rathje, S., Wetter, E., Stanojević, D., van Prooijen, J. W., ... Van Bavel, J. J. (2022). Predicting attitudinal and behavioral responses to COVID-19 pandemic using machine learning. *PNAS Nexus*, 1(3), pgac093. <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgac093>
- Bago, B., Kovacs, M., Protzko, J., Nagy, T., Kekecs, Z., Palfi, B., Adamkovic, M., Adamus, S., Albalooshi, S., Albayrak-Aydemir, N., Alfian, I. N., Alper, S., Alvarez-Solas, S., Alves, S. G., Amaya, S., Andresen, P. K., Anjum, G., Ansari, D., Arriaga, P., Aruta, J. J. B. R., ... Aczel, B. (2022). Situational factors shape moral judgements in the trolley dilemma in Eastern, Southern and Western countries in a culturally diverse sample. *Nature Human Behaviour*, 6(6), 880–895. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01319-5>
- Tierney, W., Hardy, J. III, Ebersole, C. R., Viganola, D., Clemente, E. G., Gordon, M., Hoogeveen, S., Haaf, J., Dreber, A., Johannesson, M., Pfeiffer, T., Huang, J. L., Vaughn, L. A., DeMarree, K., Igou, E., Chapman, H., Gantman, A., Vanaman, M., Wylie, J., ... Uhlmann, E. L. (2021). A creative destruction approach to replication: Implicit work and sex morality across cultures. *Journal of Experimental Social Psychology*, 93, Article 104060. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2020.104060>

- Wang, K., Goldenberg, A., Dorison, C. A., Miller, J. K., Uusberg, A., Lerner, J. S., Gross, J. J., Agesin, B. B., Bernardo, M., Campos, O., Eudave, L., Grzech, K., Ozery, D. H., Jackson, E. A., Garcia, E. O. L., Drexler, S. M., Jurković, A. P., Rana, K., Wilson, J. P., . . . et. al. (2021). A multi-country test of brief reappraisal interventions on emotions during the COVID-19 pandemic. *Nature Human Behaviour*, 5(8), 1089–1110. <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01173-x>
- Tierney, W., Hardy, J. H. II, Ebersole, C. R., Leavitt, K., Viganola, D., Clemente, E. G., Gordon, M., Dreber, A., Johannesson, M., Pfeiffer, T., Uhlmann, E. L., & Hiring Decisions Forecasting Collaboration. (2020). Creative destruction in science. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 161, 291–309. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2020.07.002>
- Landy, J. F., Jia, M. (L.), Ding, I. L., Viganola, D., Tierney, W., Dreber, A., Johannesson, M., Pfeiffer, T., Ebersole, C. R., Gronau, Q. F., Ly, A., van den Bergh, D., Marsman, M., Derks, K., Wagenmakers, E.-J., Proctor, A., Bartels, D. M., Bauman, C. W., Brady, W. J., . . . Uhlmann, E. L. (2020). Crowdsourcing hypothesis tests: Making transparent how design choices shape research results. *Psychological Bulletin*, 146(5), 451–479. <https://doi.org/10.1037/bul0000220>

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Praca z Doktorantami

Aktualnie jestem promotorem pomocniczym dwóch doktorantek z Polski (Katarzyna Pypno, Zuzanna Farny), które prowadzę z zagranicznymi promotorami (Tuomas Eureola z Wielkiej Brytanii oraz Bertram Gawronski z USA). Mgr Pypno realizuje badania na temat wpływu muzyki na moralność. Mgr Farny na temat moralności u osób w spektrum autyzmu (w 2023 r. zdobyty grant NCN Preludium na jego realizację). Doktorantki odnoszą także różne sukcesy naukowe, realizują staże zagranicą już w trakcie doktoratu, oraz są laureatkami nagród w US. Dodatkowo, pracuję z doktorantką z Madrytu, Marią Campos-Ramz, opieka ta rozpoczęła się podczas mojego stażu podoktorskiego w Hiszpanii i trwa do dziś. Opublikowaliśmy już jeden artykuł naukowy i kontynuujemy dalsze prace wraz z jej promotorką prof. Marią Luisą Vecina.

Praca z Magistrantami

Wypromowałam ponad 20 magistrantów psychologii w Instytucie Psychologii UŚ.

Zajęcia Dydaktyczne

Przedmioty

Wprowadzenie do psychologii i historia myśli psychologicznej, Wprowadzenie do filozofii z elementami logiki, Etyka zawodu psychologa, Seminarium magisterskie, Teoria i praktyka w terapii Gestalt, Trening interpersonalny, Metodologia Nauk Psychologicznych, Logika, Trening myślenia kreatywnego, Współczesne koncepcje psychologiczne, Wprowadzenie do psychoterapii, *Behavioral Science – Psychology*.

Język Wykładowy

Polski i angielski; w języku angielskim prowadziłam różne wykłady dla studentów Erasmusa w Instytucie Psychologii UŚ oraz wykłady na Śląskim Uniwersytecie Medycznym z psychologii ogólnej dla przyszłych lekarzy od 2012 r. do dziś.

Ewaluacja Zajęć

Moje zajęcia w Instytucie Psychologii podlegają ewaluacji; w ostatnich latach oceny za dane przedmioty były następujące: 2023/2024 oceny 4.97, 4.99, 5.00; 2022/2023: 5.0; 2021/2022: 4.97, 4.59, 4.83; 2020/2021: 4.98, 5.0; 2019/2020: 5.0; 2018/2019: 5.0; 2017/2018: 5.0; 2016/2017: 4.97; 2014/2015: 4.99.

Osiągnięcia Organizacyjne

Byłam wice-dyrektorem ds. dydaktycznych Instytutu Psychologii Uniwersytetu Śląskiego, koordynatorem programu Erasmus + dla kierunku psychologia, członkiem kilku komisji rekrutacyjnych, członkiem zespołu ds. współpracy z otoczeniem, opiekunem studentów MISH (indywidualny tutoring).

Ponadto, jestem członkiem stowarzyszeń naukowych w ramach, których prowadzę działalność organizacyjną, choć w niewielkim stopniu (pomoc przy konferencji czy spotkaniach członków online): Polskie Stowarzyszenie Psychologii Społecznej, Society for Personality and Social Psychology, Society for Judgment and Decision Making, Psychological Science Accelerator, European Association of Social Psychology, American Psychological Association, Psychonomic Society, an affiliate member of the Center of the Science of Moral Understanding at the University of North Carolina.

Popularyzacja Nauki

Udzieliłam kilkunastu wywiadów na temat moich badań naukowych, zarówno na potrzeby polskich czytelników (m.in. dla Radio Katowice, Gazety Uniwersyteckiej UŚ, Gazety Wyborczej, Nauki w Polsce), a także na potrzeby anglojęzycznych czytelników (np. dla *PsyPost*, *Discover Magazine*). Publikowałam na międzynarodowym blogu *Psychology Today*, opisując wyniki swoich badań (we współautorstwie z prof. Anjanem Chatterjee).

Wygłosiłam kilkanaście wykładów popularnonaukowych, m.in. w ramach Dni Otwartych UŚ, dla lokalnych szkół, dla Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, dla studentów psychologii z *University of Verona* (2018, 2017), SWPS (2021), wykład inauguracyjny dla studentów psychologii UŚ (2023), oraz prowadziłam liczne aktywności w ramach Śląskiego Festiwalu Nauki (od pierwszej edycji; w 2023 r. zostałam wyróżniona odznaką jako jeden z najaktywniejszych naukowców zaangażowanych w różnych edycjach festiwalu). W ramach Festiwalów Nauki prowadziłam również tzw. stanowiska pokazowe,

gdzie odwiedzający (w tym dzieci) mogli przyjrzeć się badaniom moralności i wziąć w nich udział.

Nie wszyscy znają biegle język angielski by zapoznać się z oryginalnymi źródłami psychologicznymi. Dlatego też zostałam tłumaczem książek psychologicznych z języka angielskiego na język polski. Przetłumaczyłam z zespołem trzy książki: 1) Perls, F. (2019). *Terapia Gestalt*. PWN; 2) Perls, F., Hefferline, R., Goodman, P. (2022). *Terapia Gestalt. Pobudzenie i wzrost w osobowości człowieka*. Tom 1. Wydawnictwo Oficyna Związek Otwarty; 3) Perls, F., Hefferline, R., Goodman, P. (2024). *Terapia Gestalt. Pobudzenie i wzrost w osobowości człowieka*. Tom 2. Wydawnictwo Oficyna Związek Otwarty. Praca ta była bardzo wymagająca. Przykładowo, tłumaczenie 1 tomu trwało dwa lata, gdyż autorzy używali bardzo zawiłego języka (książka powstała w latach 50 ubiegłego wieku), oraz konieczne były dyskusje w zespole nad tłumaczeniem pojęć, niejednokrotnie konsultowane ze specjalistami z zewnątrz. Tłumaczenia te są związane z moim zainteresowaniem psychoterapią Gestalt, której poświęciłam pracę doktorską.

Byłam kierownikiem projektu edukacyjnego pt. „Moral decision making” finansowanym przez Metropolitalny Fundusz Wspierania Nauki na lata 2019-2022 (numer RW/12/2021). W ramach projektu zorganizowałam cykl popularnonaukowych wykładów (także transmitowanych online), warsztatów i seminariów z udziałem prof. Bertrama Gawronskiego z *University of Texas at Austin* (USA). Zdobyłam finansowanie w wysokości ponad 70.000 zł na organizację projektu.

Prowadzę popularyzatorską stronę naukową www.mojamoralnosc.pl. Informuję o badaniach jakie realizuję z obszaru psychologii moralności. Strona ma interaktywną ankietę – można wypełnić ankietę online oraz otrzymać natychmiast anonimowy feedback na temat wyników.

Byłam członkiem międzynarodowego Projektu Bohaterskiej Wyobraźni (*Heroic Imagination Project*, HIP), kierowanego przez prof. Philipa Zimbardo (*Stanford University*). W ramach tego kilkuletniego projektu prowadziłam szkolenia dla polskich nauczycieli popularyzujące wiedzę z psychologii społecznej. Aktualnie mniej intensywnie współpracuję z HIP, ale jeszcze wspieram ich inicjatywy. Przykładowo, w lipcu 2024 r. wygłosiłam wykład popularnonaukowy na temat moralności w Centrum Zimbardo na Nikiszowcu.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Wybrane Nagrody

2024 Międzynarodowa nagroda USERN Award Prize w kategorii nauki społeczne (doszłam do etapu 5 najlepszych kandydatów) pokonując ponad 90 000 kandydatów z całego świata.

Nagroda USERN to coroczne międzynarodowe wyróżnienie ustanowione przez USERN Congress. Jest przyznawana młodym naukowcom i badaczom poniżej 40 roku życia za ich nowatorskie osiągnięcia w zakresie edukacji naukowej i badań w służbie ludzkości w pięciu dziedzinach: naukach formalnych, fizyczno-chemicznych, biologicznych, medycznych i społecznych.

2024 Nagroda I stopnia za działalność naukową (Uniwersytet Śląski)

2023 Nagroda I stopnia za działalność naukową (Uniwersytet Śląski)

2023 Poster Award, Self & Identity Pre-Conference, European Association of Social Psychology, Kraków

2022 Stypendium Bekkera przyznane przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej

2022 Nagroda Teacher-Scholar Travel Award, Society for Personality and Social Psychology

2021 Nagroda Teacher-Scholar Travel Award, Society for Personality and Social Psychology

2020 Nagroda II stopnia za działalność naukową (Uniwersytet Śląski)

2019 Stypendium Mobilność Kadry (Uniwersytet Śląski)

2017 Nagroda III stopnia za działalność naukową (Uniwersytet Śląski)

2014 Nagroda „Absolwent z pasją” (Uniwersytet Śląski)

2014 oraz 2015 Nagroda „Przyjaciel studenta” (Uniwersytet Śląski)

2013 Nagroda III stopnia za działalność naukową (Uniwersytet Śląski)

2012 Nagroda za publikacje naukowe (Uniwersytet Śląski)

2012 Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla doktorantów za wybitne osiągnięcia naukowe

2011 Stypendium Konferencyjne, Fundacja Nauki Polskiej

2010 Wyróżnienie Rektora UŚ dla wyróżniających się absolwentów

2009/2010, 2010/2011, 2011/2012 Stypendium dla najlepszego doktoranta UŚ za wyniki w nauce

2009 Wyróżnienie Rektora UŚ dla aktywnych studentów

2009 Wyróżnienie Nobel Studencki 2009 przyznawane przez Niezależne Zrzeszenie Studentów

2008/2009, 2009/2010 Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w nauce

Wykłady na zaproszenie (nie w ramach konferencji naukowych; spis wystąpień konferencyjnych znajduje się w Wykazie osiągnięć)

1. 2024, USA, Filadelfia, University of Pennsylvania, "Art experience"
2. 2024, USA, Filadelfia, University of Pennsylvania, "Hidden message: Anomalous-is-bad stereotype"
3. 2024, USA, Filadelfia, University of Pennsylvania, "The reader in face-reading: the role of justice"
4. 2024, Polska, Kraków, Uniwersytet Jagielloński, „Wokół wartości. Życie zwierząt czy życie człowieka? Badania na dzieciach i dorosłych”
5. 2024, USA, Filadelfia, University of Pennsylvania, "The reader in face-reading: the role of empathy and disgust"
6. 2023, USA, Filadelfia, University of Pennsylvania, "Aesthetic conformity"
7. 2023, USA, Filadelfia, University of Pennsylvania, "Cinematic Representations of Visible Facial Differences Across Time"
8. 2023, USA, Filadelfia, University of Pennsylvania, "Judgments & Alcohol"
9. 2023, Polska, Warszawa, Center for Research on the Tradition of the Lviv-Warsaw School, "Is scientific ethics possible?"
10. 2023, Polska, Warszawa, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, "Moral foundations and criminality: Comparing community members to prisoners and violent/nonviolent offenders"
11. 2022, wirtualnie, Moral Psychology Seminar Series, "The Moral Self-Assessments of Women and Men in Prison" <https://www.youtube.com/watch?v=NCS7mrlhaKQ>
12. 2022, Hiszpania, Madryt, Universidad Complutense de Madrid, "Unethical behaviors and morality"
13. 2021, wirtualnie, wykład inauguracyjny Instytut Psychologii Uniwersytet Śląski w Katowicach, "Moral psychology"
14. 2021, wirtualnie, Center for Research on Cognition and Behavior in SWPS University, „Between thoughts and behaviors. Moral beliefs among wrongdoers"
15. 2018, Włochy, Werona, University of Verona, "Moral psychology and violence"
16. 2017, Republika Czeska, Praga, National Institute of Mental Health, "Moral psychology and violence"
17. 2017, Włochy, Werona, University of Verona, "Heroic imagination"
18. 2015, Hiszpania, Madryt, Complutense University of Madrid, "Morality and violence"
19. 2012, Hiszpania, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, "Gestalt psychotherapy"

Kursy

Po doktoracie, aby móc rozwijać swoje kompetencje naukowe brałam udział w kursach z języka angielskiego (trzy kursy w *Empik Language School*: General English Pre-CAE level 16, 120 godzin; Academic English Pre-CAE level 15, 120 godzin; Academic English Pre-CAE level 14; 40 godzin), kursach statystycznych (korzystałam z otwartych materiałów), oraz ukończyłam kursy dotyczące wysokiej jakości etycznych badań naukowych na University of Pennsylvania (w latach 2022-2023): "Social and Behavioral Responsible Conduct of Research Course", "Social/Behavioral Research Course", "GCP Social and Behavioral Research Best Practices for Clinical Research", "Protecting Patient Information (HIPAA)", "Unconscious

Bias for Faculty”, “Staff, and Students, Protection of Human Subjects Research Training”, “Penn Profiler Training Assessment”. W przypadku tych kursów, nie tylko ukończenie ich, ale również zdanie egzaminów było konieczne, aby rozpocząć mój staż podoktorski na UPenn. Ponadto, ukończyłam kurs z zarządzania projektami i zdałam egzamin otrzymując certyfikat PRINCE2 Foundation (2023 r.).

Predykcje

W międzynarodowym turnieju dotyczącym przewidywania wpływu COVID-19 na zmienne psychologiczne byłam badaczem, który zdobył pierwsze miejsce w największej liczbie skutecznych przewidywań. W turnieju wzięło udział kilkudziesięciu naukowców z całego świata. Wszyscy uczestnicy zostali współautorami niniejszego artykułu: Forecasting Collaborative (2023). Insights into the accuracy of social scientists’ forecasts of societal change. *Nature Human Behaviour*, 7, 484-501. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01517-1>

Urlopy

Urodziłam dwóch synów z którymi przebywałam na urloпах macierzyńskich w latach 2012/2013 oraz 2015/2016.